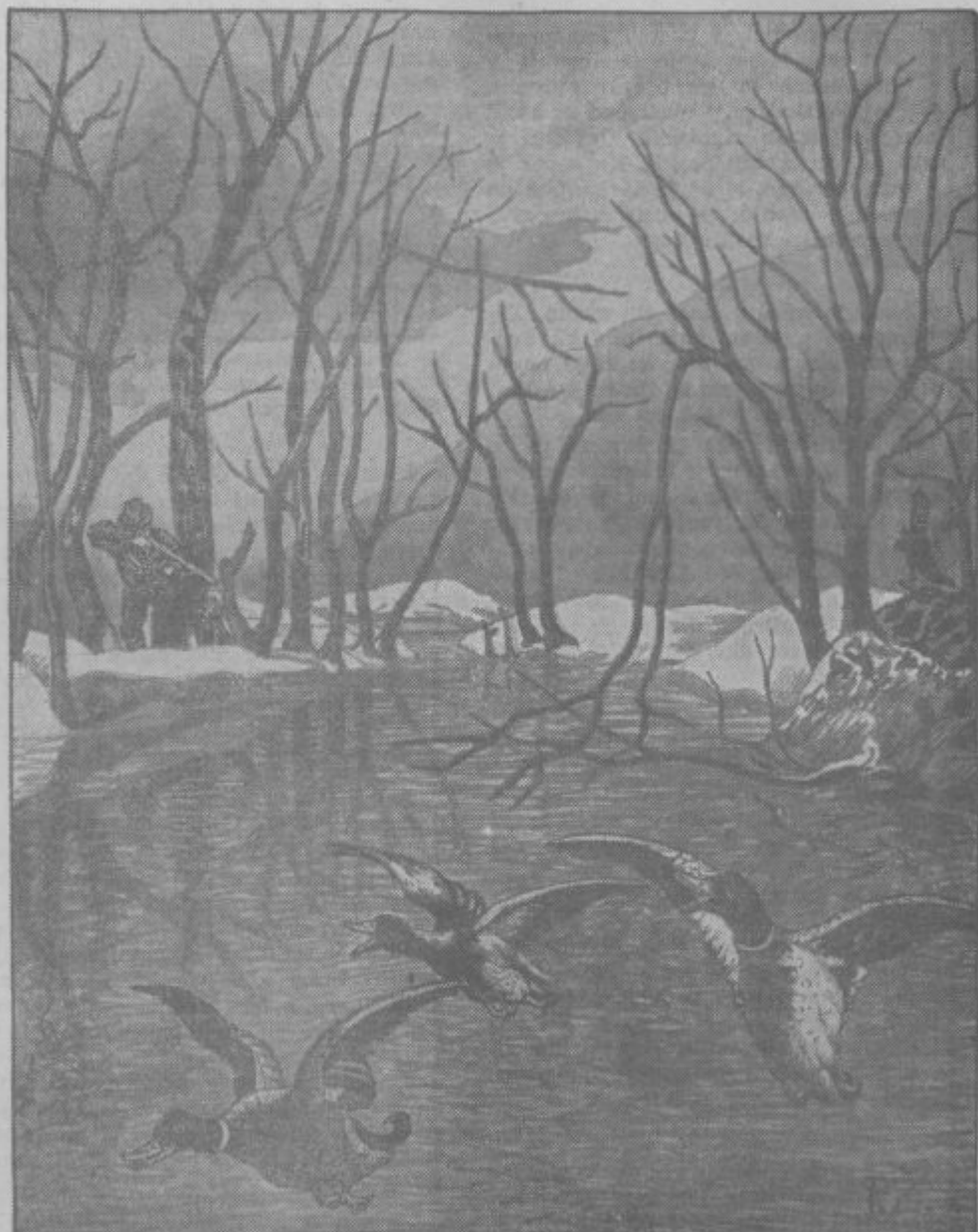

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 7.

V LJUBLJANI, 12. FEBRUARJA 1933.

KNJIGA 12.

PETER ŽMITEK:

NA DIVJE RACE

DON LORENZO

VLADIMIR BARTOL

NADALJEVANJE

II.

1.

Kmalu mu je postal dom pretesen. Najel si je stanovanje v mestu in ga bogato opremil. Poiskal si je služinčad in začel živeti po lastnih zapovedih. Čez dan je hodil po kupčijskih poslih. Na večer je šel med gospodo, ki se je sprehajala po drevoredih. Ponoči je pisal razpravo o Vsemogočnosti božji.

2.

Nekoč je zašel v stari del mesta. Mimogrede je pogledal skozi plot na dvorišče in videi mladeniča, ki si je nadeval zanko okrog vratu. Vdrl je skozi vrata in presekal vrv z mečem.

Ko je prišel človek k zavesti, ga je vprašal Lorenzo, kaj je bil vzrok njegovega obupa. Nesrečnež mu je potožil, da je sirota in da ljudje, ki ga rede in katerim pomaga pri poslu, delajo z njim hujše ko s psom. Tedaž vzklikne Lorenzo: »Tebe sem potreboval. Od danes naprej si v moji službi.«

In Francesco mu je postal najzvestejši služabnik.

3.

Bila pa je šestnajstletna Izabela, ki je slovela takrat za največjo krasotico v mestu. Belina njene polti je bila bledejša od florentinskega marmorja in tema njenih las bi osramotila najbolj črno noč. Njene oči so bile jasne in čiste kakor sonce, ki ga zastira rahla meglica.

Ko jo je Lorenzo prvič ugledal, si je brezmejno pozezel njenega prelestnega telesa. Kakor iz uma je bil, če je pomislil, da bi bila nekoč njegova. Ali pot do nje mu je bila trdno zaprta. Izabela je bila hči enega najodličnejših padovanskih plemičev.

4.

Tedaž se je spomnil naziva, ki mu ga je bil dal oni večer Izkušnjavec. »Jaz sem Don Lorenzo«, je dejal Francescu, »sin sicilijanskega plemiča. Kdor te vpraša po meni, mu to povej. Izgnan sem bil po krivici iz svoje dežele in zdaj blodim po svetu in iščem novega doma.«

Potem je šel k staršem, jim dal denarja in jim velel, da se izsele v drug kraj. Antonio je šel z njimi. Giorgio, duhovnik, je ostal in kuhal sovraštvo zaradi Beate.

5.

»Izabela bo moja,« si je dejal Lorenzo. In z vročimi očmi je letal po mestu in iskal prilike, da bi jo videl.

Če jo je srečal z materjo na sprehodu ali sredi odlične družbe v dvorani, ji je drzno pogledal v oči. Stresla se je, zardela in povescila pogled. Ali kmalu se je spet zravnala in ga ošinila s prezirljivim smeškom. To ga ni odvrnilo. Sledil ji je, kjer je mogel.

6.

Medtem je dovršil in izdal razpravo o »Vsemogočnosti božji«. Mnogo je bilo temnega v njej in nekateri so ga dolžili krive vere, drugi ga pa slavili kot moža, ki mu je bilo dano božje navdihne-nje. Čez noč je zaslovel. Mladeniči, željni spoznanja, so iskali njegove družbe, pa tudi posvetni in cerkveni odličniki so se radi razgovarjali z njim o zemeljskih in božjih stvareh.

Tako si je osvojil vstop v najodličnejše padovanske domove.

7.

Čeprav je bil Lorenzo na prvi vzgib k svoji razpravi že skoraj pozabil, je vendar zadela Giorgia dvakrat v srce. Prvič je vzbudila bratova slava v njem zavist, drugič sta ga raztogotili imeni bratov, ki sta se v razpravi pogovarjala. Brezbožni klerik je bil namreč nazvan Giorgio, laik Lorenzo. In tudi sicer je našel mnogo sličnosti s svojo in Lorenzoovo osebo.

Zatorej ga je začel grditi povsod, kjer se mu je nudila prilika, zasmehoval ga, da je sin ubogega kovača iz predmestja in mu skušal na najrazličnejše načine škodovati.

8.

Med onimi, ki so najbolj pogosto vabili Lorenza v svoj krog, je bila grofica Da Montefeltre, že priletna gospa, ki so jo v mestu poznali zavoljo njene

pobožnosti in njenega gorečega zanimanja za skrivnosti vere in stvarstva. Lorenzova mladost in ogenj, s katerim je govoril, njegova pamet in njegovo znanje so jo prepričali, da je na svetu poklican za nekaj posebnega.

In ko je nekoč z golo močjo besede ozdravil neko njeno sorodnico, je čutila v sebi dolžnost, da začne tudi drugim oznanjati njegovo poslanstvo.

9.

Ob taki priliki je Lorenzo spoznal Izabelo.

Grofica ju je seznanila. Ko je deklica začutila na sebi pogled iz njegovih ognjenih oči, je odrevenela kakor ptica, ki je zagledala kačo pred seboj. In še dolgo potem, ko je Lorenzo odšel, ni našla v sebi miru.

Toda tudi Lorenzo je obstal kakor ukovan pred njo. Njena lepota ga je omamila, kakor bi ga bil zadela silen udarec po glavi. Bitje srca mu je zastalo in njegova usta niso našla besede, ki bi ji jo povedal. Želel je, da bi se bil pogreznil v tla.

10.

Ah komaj je zapustil njeno bližino, ga je obšla silna praznота in vse dotlej ni našel miru, da ji je spet gledal v obraz. Kakor senca je sledil njenim potem in dolgo postajal pod njenimi okni.

Ljudje so to kmalu opazili. Čudili so se, zakaj se predaja brezupnim čuvstvom, ko je bila Izabela obljubljena v zakon Donu Fernandu, sinu odličnega padovanskega plemiča.

11.

Ko je mladi Don Fernando izvedel, da zasleduje Lorenzo njegovo zaročenko, je stopil k njemu in mu dejal: »Svetujem ti: ne lazi za mojo nevesto, če ti je tvoja glava draga. S sinom predmestnega kovača bo moj obračun prav kratak.«

Lorenzo mu je odvrnil: »Ti glej, kako boš opravil s kovačevim sinom. Kar se mene tiče, ti pravim: ne ti in ne bog ne moreta ubraniti mojemu srcu ljubezni.«

In v jezi in sovraštvu sta se razšla.

12.

Ko je videla Izabela Lorenza povsod, kamor je šla, se je je loteval čuden nemir. Bala se ga je in neprestano je morala misliti nanj.

Na velikem slavju ji je Lorenzo poslal šop rož. Ko je stopila v dvorano, je

videl, da ni imela v nedrjih cvetke iz njegovega, marveč iz Fernandovega šopa. Prebledel je od divjega srda. Pogledal je izdajalski cvet s pekočimi očmi in stegnil roko proti njemu.

In glej! Pri priči je cvet ovenel.

13.

Don Fernando je stopil k Izabeli in ji rekel: »Zakaj imaš na sebi ovelo cvetko?« Pogledala je in se prestrašila. Don Fernando ji je ponudil drugo.

Tedaj je Lorenzo spet pogledal rožo in dvignil prst proti njej. In že se je v trenutku osula, kakor bi jo bilo poparilo poletno sonce.

Deklica se je stresla, kakor da jo je pičila strupena kača. Vrgla je osuli cvet od sebe in zbežala iz dvorane v samotno sobo.

14.

Nenadoma je stal Lorenzo za njenim hrbtom. Dal ji je prekrasen rdeč cvet in dejal: »Ta roža ne bo nikoli zvenela. Ta roža je moja ljubezen.«

Groza ji je s svinčeno težo legla v ude in slahek trepet ji je šel skozi srce. Zaprla je veke in zdelo se ji je, da sanja. Lotila se je je vrtoglavica in mislila je, da bo zaspala.

V tem je vstopil Fernando. Ko je videl, kaj se dogaja, je potegnil bodalo.

Komaj je slišala Izabela Fernandov glas, se je zdramila. Vrgla se je zaročencu v objem in dejala: »Ljubim te, moj Fernando.«

Kakor pošast je izginil Lorenzo.

15.

Tisto noč je blodil okrog, da sam ni vedel, ne kod, ne kje. Kakor zblaznel Duh je drevil skozi padovanske ulice. Z grozo mu je sledil Francesco.

Ob kikirikanju petelinov sta se vrnila domov. Francesco je pogledal gospodarju v obraz: bil je bledejši od smrti.

16.

Ni je besede, ki bi mogla povedati, kaj je prebil tiste dni Lorenzo. Njegova duša je bila odprta rana in zdelo se mu je, da je bil pahnjen na dno peklenškega ognja. Obličje mu je strahotno upadlo in udje so bili kakor omrtveli. Zdelo se mu je, da ga je zapustila njegova moč.

Ko ga je neke noči prignal obup pod Izabelina okna, je videl, kako se zaročenca na vrtu poljubljata. Iz neizreklijeve bolečine se je rodil balzam za njego-

ve rane: misel na najgrozotnejše maščevanje.

17.

Nova nevarnost ga je vrgla iz njegove omrtnosti. Izšla je razprava, ki je kakor blisk romala iz roke v roko; v njej popisuje neznanec Lorenzoovo življenje do najmanjših potankosti, podaje njegov izvor in njegova dejanja. Ob koncu vprašuje: ali more ozdravljati bolnike in delati čudeže z božjo pomočjo človek, ki je ubil v dvoboju, ki ga nihče ni videl, mladeniča, kateremu je bil zapeljal zaročenko, tej onečastil sestro, bratu obeh pa, ki je poginil na skrivnostnem način, mogel biti obenem najboljši prijatelj? Namignil je, kako se je mogel edini rešiti iz jame, ki je zasula otroke? Spraševal, odkod mu sredstva, njemu, sinu ubogega predmestnega kovača, za razkošno življenje? In, ali ni stal že nekoč zaradi brezbožnosti pred Inkvizicijo?

Iz vsega tega povzema neimenovani pisec, da ne more biti Lorenzo navdihnjen od Boga, kakor propoveduje grofica Da Montefeltre, marveč sklepa, da mora biti v tesnem sodelovanju s Satanom. V dokaz navaja, da so ga videli večkrat sosedje, kako je begal na večer preko travnikov in polj in vpil, kot da ga preganja tisoč hudobcev.

18.

Ko je Lorenzo prečital spis, je vedel, da ga je napisal Giorgio. Spoznal je, da bo imel v njem večnega neprijatelja. Pokupil je zalogo, ki jo je dosegel, in jo zažgal. Potem je obiskal brata.

»Prekliči, kar si napisal,« ga je pozval. Giorgio se mu je rogal. »Onemogočil si mi s svojim spisom bivanje v mestu,« je dejal Lorenzo. »Z njim si obenem podpisal svojo obsodbo.«

Šel je in pripravil vse potrebno, da pobegne, ko bo obračunal z bratom.

19.

Prišlo je do kratke borbe med obema. Giorgio je najel dva razbojnika, ki bi naj pričakala brata in ga umorila. Lorenzo je poslal Francesca na oprez. Ko je izvedel za Giorgiieve nakane, je podkupil moža, ki ju je oni plačal, da bi ga pogubila, in jima velel, naj izvabita brata na samotni kraj.

Tam so ga pokončali.

Bil je skrajni čas, da izgine Lorenzo iz mesta. Kakaj Inkvizicija je v drugič poslala ponj.

20.

Tisto noč je prijezdil Lorenzo s Francescom pred hišo, kjer je bivala Izabela. Razjahal je in ko so po sobah ugasnile luči in potihnili zadnji glasovi, je izročil služabniku meč in velel, da ga s konji počaka. Dvignil je roke in zapovedal silnemu psu, ki je stražil vrt, da leže in se ne gane. Potem je preskočil ograjo in zabodel omrtno žival. Splazil se je skozi vrtove, dokler ni prišel do hišnega zidu. Zavihtel se je na prvi obronek in splezal po kamenitih okraških do okna, za katerim je spalo najlepše dekle padovansko.

21.

Tiho je stopil v sobo. Toda kakor je bil neslišen njegov korak, je vendar jeknila v snu Izabela.

Okrog njega je zadehtelo po rožah. Vendar tisočkrat opojnejši je bil vonj, ki je prihajal od njenega mladega, deviškega telesa.

Rahlo se je približal postelji. Na blazinah je zagledal njen marmornato beli, na licih rožnato navdahnjeni obraz, ki se je svetil iz bujnega gozda črnih las kakor prekrasna zvezda, katere skrivnostnega sija ni bilo še uzrlo nobeno človeško oko. Odgrnil je odejo, da se je prikazalo njeno prelestno telo, čigar popolnosti bi ne bila mogla nadkriliti nobena kiparjeva roka.

22.

V tistem trenutku je deklica dvignila veke in zagledala v medlem zvezdnatem siju Lorenza poleg svoje postelje. Pomela si je oči, ko da bi hotela pregnati mučne sanje. Ko je nato vnovič pogledala, jo je blesk iz njegovih vražjih oči, ki jih je uzrla nad sabo, prepričal, da nikakor ne sanja. Spreletelo jo je od groze po vsem telesu. Stegnila je roke proti njemu, da bi se ga ubranila. Toda zapustila jo je bila sleherna moč, da je otrpnila sredi kretnje. Tudi zavpiti ni mogla; le preko udov ji je šel rahel drget. Tedaj se je sklonil Lorenzo k njej in jo poljubljal. Po njem jo je bil sama objel in ves vzplapolal v omotični strasti.

23.

Glasen petelinov klic ga je vzdramil iz opojne omame. Planil je kvišku in videl, da se je že začelo daniti. Še enkrat je pogledal Izabelo, ki je ležala na postelji kakor cvetka, ki jo je bila po-

žgala spomladanska slana. Takrat je vtihnila strast v njem in njegova duša je bila popolnoma mirna. Naglo se je spustil preko obzidja palače, preletel vrtove, se pognal čez ograjo, si pripasal meč in planil na konja. Francesco je za-

jahal svojega in v divjem diru sta zapustila mesto.

Se tisti dan je segla Izabela po strupu, Fernando pa si je zasadil iz obupa bodalo v srca.

DALJE

MODERNA TEHNIKA PRI ŽIVALIH

G. GRAU

Današnje dobo ponosno imenujemo dobo tehnike, častimo vse velike in majhne izumitelje z naivnim preudarkom, da je tehniko na svetu ustvaril šele človeški duh. Zadnja trditev pa nikakor ne velja. Niti najgenialnejši izumitelj ni v stanju konstruirati stroja, ki bi ne deloval po tistih osnovnih načelih, ki jih je že od vsega početka postavila narava. Za primer si vzemimo samo modern rotacijski stroj, na kakršnem se tiska dnevno časopisje, pa si ga oglejmo v posameznih sestavinah. Vsi deli so vezani na prirodne sile ali na mehanične zakone, ki so izrabljeni tudi v ustroju živalskih kosti, mišičevja in živčevja.

Človek se je izkazal silno spretnega, kadar je treba umetno posneti načela narave, jih do skrajnosti obvladati in izrabiti v lastno korist. Najboljši učitelj za vsakega inženjerja je in ostane narava. Marsikateri izumitelj bi hitreje dosegel smoter, če bi uganjal malo več »industrijskega vohunstva« v delavnica prirode. Naši prijatelji iz živalskega sveta so že neštetokrat dali pobudo za važne izume, kakor pričajo beležke patentnih uradov. Nekaj primerov iz izumiteljske liste tistih malih inženjerjev mora človeka prepričati o resničnosti gornje trditve.

Letanje v temi

Dva problema delata letalski tehniki posebno veliko preglavic: tema in megla. Človeku manjka tisti notranji čut za orientacijo, ki ga imajo živali. Že v temni sobi, ki si je vaju, se ne moreš sigurno kretati, kaj šele v popolnoma neznani okolici. Če letalec ne bi imel zanesljivih orientacijskih instrumentov, bi bil v temi popolnoma izgubljen. Netopir je v tem pogledu drugačen ptič. Čeprav spada med izrazite ponočnjake, ima le slabo razvit vid, toda vzlic temu si zna poiskati hrano in na svojih slepih poletih nikoli ne zadene ob kakšno

oviro. Znan je poskus, ko so sobo prepregli z nitmi in spustili vanjo netopirja pa nekaj mrčesa. Ta umetnik v sle-

Netopir lovi mrčes v temni sobi

pem letanju je polovil ves mrčes, ne da bi se dotaknil ene same niti. Tolikšne spretnosti ljudje z vsemi našimi instrumenti nikoli ne bomo dosegli.

Izdelovalec papirja in arhitekt

Tisočletja je trajalo, preden se je človek naučil izdelovati za silo papir. Že zdavnaj poprej bi si bil lahko prisvojil to umetnost od papirjeve ose (vespa media), če bi znal opazovati. Glavne sestavine, kakor n. pr. celulozo, bi našel že pripravljene. Ta osa je prava umetnica. Papir, ki ga izdeluje, je tako enoten in trden, kakor kitajski svileni papir in balončkom slična gnezda, ki jih gradi iz njega za svoje potomstvo, so spet umetnine svoje vrste. S slino jih zlepi iz tisočev papirnatih kroglic in vendar so njene stavbe prav tako močne kakor japonske papirnate hišice.

Čebela »maltarica« gradi, kakor že ime pove, z drugačnim materialom. Gnezda, ki jih lepí po zdovih, so videti kakor ornamenti. Neumorno znaša drobce malte in cestni prah, meša vse

skupaj s slino, naredi iz tega materiala za naprstnik velik lonček, leže vanj jajčeca in prizida na vrhu še pokrovček.

Cebela maltarica, ki gradi svoja ornamentom slična gnezdeca iz malte lastnega sestava.

Usta in nožice so vse njeno zidarsko orodje.

Ziv šivalni stroj

Prvi patent na šivalni stroj je bil izdan 1755. Neka vrsta rdeče mravlje »tkalke« pa je že takrat, ko človek še ni poznal obleke, šivala svoja gnezda. Te mravlje zbirajo sveže liste, ki jih po več skupaj sešijejo s prav nenavadnim pripomočkom. Njihove ličinke imajo namreč močno razvite predilne žleze, ker si kasneje slično kakor sviloprejkje spredejo kokone. Preden pa se zabubi-jo, jih mravlje porabijo za »tkalske čolnice«. Nekaj mravelj zgrabi ličinko in jo pritisne na rob zelenega lista. Ko se izločina žleze dobro prilepi nanj, jo pritisnejo na rob drugega lista in tako jo pritiskajo sem ter tja, dokler listi niso zvezani med seboj z dovolj močno tkanino. Opazovali so, da se včas, če sta lističa, ki ju nameravajo »sešiti«, predaleč narazen, sprime po več mravelj v verigo in da tako dolgo vlečejo, dokler listov dovolj ne zblížajo za šivanje. (Prim. »Mravlje, ki predejo«, Žis, knjiga 13, str. 131.)

Ventilatorji

V starih časih so poznali samo žive ventilatorje. Veliki gospodje so imeli posebne sužnje, ki so jim s pahljačami hladili razgreta lica. V današnjih demokratičnih časih si moramo pomagati z električnimi ventilatorji. Princip pre-

zračevanja pa je poznala narava že dolgo pred človekom. Nad velikimi gnezdi čmrljev lahko vidiš ob zgodnjih poletnih jutrih krepkega čmrlja, kako si prizadeva, da bi bilo njegovo bučanje kar se le da energično. Ljudje pravijo temu zgodnjemu vstajaču »trobentač«. V resnici pa ni njegova naloga zbuditi zaspani tabor, marveč izpihati škodljive pline in pare, ki so se čez noč nabrale v gnezdu. Je to nekakšen živ javni ventilator, torej poklic, ki ga naš družabni ustroj več ne pozna. Tudi ose nanosijo v gnezdo vode, potem pa v skupinah, pri katerih pomaga tudi matica, pahljajo nad njo s svojimi krilci, dokler voda ne izhlapi. Na ta način ostane v gnezdu tudi ob vročih dnevih zmerna temperatura, kar je pogoj za vsako zdravo bivališče. Ljudje smo začeli po malem skrbeti za to šele v najnovejšem času.

Mrzla luč

Zlasti zadnji čas si svetlobna tehnika dosti prizadeva, ustvariti umetno luč, pri kateri bi se ne potrošila večina energije v obliki nekoristnih toplotnih žarkov, kakor pri današnjih žarnicah. Narava je ta problem že zdavnaj rešila. Laterne s kresnicami, ki svetijo nekaterim primitivnim ljudstvom, ne dajejo prav nikake toplote. Indijanke si vtikajo te žive lučke celo v lase, ne da bi si jih osmodile. Pri svetlobi kresnic gre za neki oksidacijski proces, nad katerim so si kemiki doslej zaman belili glave. (Glej »Kresnice, elektrika naših prednikov«, Žis, knjiga 12, str. 31.) Svetloba kresnic pa se ne more vzporejati s svetlenjem nekaterih morskih živali. Pri teh gre za svetlobne bakterije, ki žive na račun svojih gostiteljev, pa jim za zahvalo svetijo v morskih globočinah, kjer vlada večna noč.

Graditelji mostov in lovski umetniki

Nič na svetu ni bolj fino spleteno nego pajkova mreža. Kako silno spretno ume razpeti pajek obesne kable za svojo mrežo med več metrov narazen stoječimi oporišči. Najprvo naprede nekaj niti, ki jih pusti svobodno vihrati v vetru. Na teh nitih se potem toliko časa guglje sem pa tja, dokler se liki spreten akrobat na trapezu ne zavihti na kakšno vejico ali listič v bližini, kjer lahko zasidra svoje niti. To umetniško tako dolgo ponavlja, dokler ne najde dovolj oporišč za svojo mrežo. V Av-

straliji živi neki pajek, ki pušča viseti od svoje mreže nekako 4 cm dolgo nit, na kateri visi lepljiva kapljica. Ta pri-

Na prvih nitih, ki jih sprede za svojo mrežo, se pajek tako dolgo guglje, sem in tja, dokler se ne zavihti na primerno oporišče v bližini, kjer pritrdi nosilne niti.

prava služi pajku kakor laso pastirjem na prerijah. Če se namreč približa kaka žuželka, jo ume pajek tako spretno zavihteti za njo, da se žrtev mora ujeti na te originalne limanice.

Sesalka — lastni patent

Naslednji primer je tako neverjeten, da se sliši kakor aprilska šala. Osa gosenčarica živi samo od žuželk, ki jih najprvo omami, potem jim pa izpije življenjski sok. Neka posebna vrsta teh os se je specializirala na ličinko nekega hrošča. Je pa ličinka za roparico zelo trd oreh, ker živi v trdnem oklepu semenskega jedrca. Na genialen način si ume roparica vzlic temu priskrbeti okusno sladčico: svoje dolgo bodilo zasadi skozi jedrce prav do ličinke, ki jo omami. S tem pa bi ne bilo še nič pridobljeno. Uspeh je odvisen od naslednjega trika. Osa namreč bodila ne umakne takoj, marveč ga pusti kake pol ure nepremično v prvotni legi. Med tem pa izloča ob bodilu neko tekočino, ki se zelo naglo strjuje, tako da obda bodilo z močnim oklepom. Šele zdaj osa umakne bodilo, izdere ga iz oklepa, tako da ostane tenka cevka, ki sega prav do ličinke, in po njej posrka roparica sladki sok svoje žrtve.

To je nedvomno višek tehnične spretnosti in vendar le eden izmed nešteti primerov tehniških mojstrov, ki jih je

Osa gosenčarica s svojo žrtvijo, ki jo ume na silno pretkan način izvleči iz trdnega oklepa semenskega jedrca

izumila narava in ki jih zdaj človek le posnema ter izkorišča v nešteti variantah.

GIESE: PRIRODOSLOVEC

TRONDHEIM — OSLO — BERLIN

DR. BOŽO SKERLEJ

FOLDENFJORD — LERFOSSEN — FJELLSAETER — SV. OLAF — »BALKANCI«
V VLAKU ČEZ MORJE

Nočilo se je. Zadnja noč bo to na ladji. Odpeljali smo se iz Rervika še ob prilični svetlobi. Obetal se je vihar. Gosti oblaki so prihajali z Atlantika, ko smo prišli k širokemu ustju Foldenfjorda, kjer je polno čeri. Zdaj bomo dolgo pluli brez svetilnika...

Moji so šli kmalu spat; meni se še ni dalo. Zanimala me je ta zadnja noč, ki je vrhu tega še obetala vihar. Saj nimamo dolge vožnje pred seboj — le štiri ure po odprtem morju, potem moramo biti spet med otoki.

Zbudili smo se v Trondheimu v sončnem svitu. Slovo od ladje in častnikov je bilo presrečno, a kratko. Odpeljali smo svoje stvari v Britannia hotel — najlepši v Trondheimu. Toda k potovanju spada še izlet po Trondheimu in okolici ter slavnostni obed, ki ga plača paroplovna družba. Odpeljali smo se v avtomobilih po mestu, si ogledali tehnično visoko šolo (edino na Norve-

cu me je Trondheim spominjal Splita — saj je tudi približno tako velik, le pristanišče je mnogo večje. V Fjellsaetru so nas pogostili na stroške ladijske družbe. Vodnik na izletu je bil

Tehnična visoka šola v Trondheimu

neki stari kapitan iste družbe, ki na ta način skrbi za njegov zaslužek na stara leta. Bil je jako postrežljiv in domač in je tudi dokaj dobro govoril nemški.

Odpeljali smo se nazaj v mesto in si ogledali najdragocenejšo stavbno znamenitost Norveške — dom sv. Olafa. Ta cerkev izvira iz l. 930. in še danes se puste norveški višdarji kromati v njej. Razume se, da ne stoji več v svoji najstarejši obliki, le kapela sv. Olafa je ohranjena. Brez dvoma pa je ta dom ena najkrasnejših gotičnih stavb, ki vdrži primer s sv. Vitom v Pragi. Renovacija ni še popolnoma končana, toda toliko že, da si jo lahko ogledate tudi znotraj. Slišali smo tudi nove orgle, pač najlepše, ki sem jih kdaj slišal. Vzdane so v levo stran glavne ladje, dočim sedi organist na desni strani. Ves pogon je električen — barve glasov pa so tako popolne, da mislite, da igra ves orkester. Tudi akustika je izborna.

V Britannia hotelu smo se po dobrem kosilu poslovili od sopotnikov. Sredi arkad, za katerimi sede gostje, je čeden vrt z malim ribnikom. Razume se, da je tu prav drago: normalen menu stane 6 norv. kron (takrat pribl. 60 Din), večerja tudi toliko in zajtrk polovico. Pri treh osehah se to že pozna. Seveda, kakor na severu skoraj povsod, ne

TRONDHEIM, glavni trg s spomenikom Olafa Kyrreja

škem). Potem smo zavili iz mesta po slikoviti dolini k vodopadu Lerfossen, ki je kljub veliki elektrarni še vendar impozanten. Po dobrih cestah skozi lepe doline smo se potem vzpenjali višje in višje, da dosežemo Fjellsaeter, ki ga primerjajo Holmenkollnu pri Oslu. Tudi tu imajo smučarsko skakalnico in vsako leto tekme. Fjellsaeter je moderno urejena restavracija z lepimi jedilnicami in klubskimi prostori. Razgled na mesto in okolico, še daleč preko velikega in širokega Trondheimfjorda, je veličasten. V krasnem dopoldanskem son-

morete vsega pojesti, kar vam prinese na mizo.

V nekaj dneh sem opravil svoje delo, pri katerem sem spoznal spet prav ljubeznive gospode, ki so mi prišli en večer v mojo družbo v naš hotel. Takrat je bilo slučajno neko švedsko pevsko društvo na banketu, tako da smo imeli še koncert. Spomnil sem se naših »Matičarjev«, ki bi tu pač prav častno odrezali. Tako pa smo za Norvežane za enkrat še neznan svet, kakor oni za nas...

Prvotno smo hoteli nazaj preko Švedske in si ogledati Stockholm. Na Švedskem konzulatu pa so odklonili vizum, češ da balkanskim narodom ne smejo dati viza razen v Oslu in Narvik. Nič ni pomagalo, da sem lahko izkazal dovoljna denarna sredstva — rekli so, da lahko potni list pošljemo v Oslo in tu čakamo nanj — štiri dni! Ne! Deloma užaljeni, deloma zato, ker ni kazalo

Cerkev sv. Olafa v Trondheimu

štiri dni sedeč v Trondheimu, smo se odločili, da Švedom pač ne bomo nesli denarja, če ga nočejo od — »Balkancev«. Imeli smo že karto preko Švedske v Berlin, pa smo jo zamenjali in se zvečer odpeljali v Oslo.

Vlak sestoji večinoma iz udobnih spalnih voz tretjega razreda; vsak potnik ima pri vzglavju malo žarnico, da lahko čita, ne da bi motil drugih. Tudi umivalnik je tu in dovolj vode seveda,

kozarci — skratka vse najnujnejše, kar rabi civiliziran človek za prenočevanje.

Tudi ta proga (Trondheim-Oslo) dosega višine preko 1000 m, toda mi smo jih prespali in se zbudili šele tik pred Oslom, ko nas je še prišel buditi sprevodnik

Lierfossen pri Trondheimu

V Oslu smo z mnogi spoznali še čedno »menzo« — v največji restavraciji »Teatercaféen« in neko meščansko klet blizu univerze, kjer je bilo prav udobno v družbi ljubih Norvežanov.

Dopoldne smo opravili še pot na švedski konzulat: vajeni smo zabavljati na uradnega »šimlca«, toda ni ga čez švedskega (vsaj ne v razmerju do nas preziranih Balkancev!). Pri tem Švedi sami očividno še niso opazili, da so »balkanizirani« bolj nego sam Balkan; o kakšni velikopoteznosti ni govora, o skrbi za tujski promet tudi ne dosti. Očividno nas smatrajo nevarne za svojo vzvišeno nordijsko raso, ki se je (tako pravijo nemški židovski listi) najbolj uspešno uveljavila pri — Kreugerju... In vendar so tudi Švedi, kar sem jih osebno spoznal izborni ljudje; in če ne bi bilo te neumnosti z vizumom in z »Balkanci«, bi mi najbrže tudi Švedska prav tako dopadla, kakor Norveška.

Zvečer smo stopili spet na vlak, ki nas naravnost popelje v Berlin. Švedski spalni vagoni so še udobnejši od norveških. Čez dan so postelje sedeži, tako da sedite kakor v 2. ali 1. razredu in je čisto nepotrebno metati denar za »mehkejš« razrede. Večinoma so slednji tudi res prazni, vsaj domačinov, ki poznajo udobnosti svojih »tretjerazrednih« vozov.

Takoj za Oslom, mimo Nordstranda, se železnica dviga strmo ob skalnati obali Bundefjorda. Ko zapušča obalo, teče po mehki pokrajini, ki močno spominja na našo Dolenjsko. Tu je Nor-

veška gosto naseljena, veliki dvori se menjavajo z vasi in malimi mesteci. Pred Mossom dosežemo spet morje (Oslofjord) in se peljemo čisto nizko ob obali proti enemu izmed večjih pristanišč v tem fjordu. In glej: v Mossu je stala jugoslovanska ladja! To smo se začudili. Kaj neki dela tu? Spomnili smo se naše Dalmacije, čutili smo utrip naše domovine, a vendar smo se bolestno zavedali, da hitimo s 70–80 km na uro iz dežele, v kateri smo doživeli toliko lepega in ki nam je tako zelo prirasla k srcu: dežela in njeno prebivalstvo. Že je bila noč, ko smo premostili reko Glommen pri Sarpsborgu, kjer so največje norveške papirnice. Na tisočih luči smo spoznali, da se peljemo skozi gosto naseljene industrijske kraje. To so bili zadnji pozdravi Norveške...

Vožnja po južnošvedski ravnini ni zanimiva in zabavna. Malmö ima ogromen kolodvor, več pa nismo videli. Zanimivejše je postalo v Trelleborgu, kjer so ves vlak (brez stroja seveda), porinili na pribl. 2000 tonsko ladjo v nekakšno garažo. Potniki lahko izstopijo in se podajo na palubo, kjer jih osveži skozi nadaljnje štiri ure dober, čist morski zrak. Imeli smo srečo z morjem, bilo je mirno. Včasih je tako razburkano, da ladja tudi po več ur ne more pristati v Trelleborgu.

Peljali smo se ob najlepšem svitu sonca in uživali zadnjikrat za dolgo

časa morje! Le kratko traja ta vožnja in že se pokažejo bele kredne skale Rujanske obale. V Sassnitzu smo stopili na nemška tla; kontrola je bila že bolj »evropska«: natančna zlasti glede valut.

Z veliko hitrostjo smo prepotovali Rujane in smo na južnem koncu dospeli spet na obalo. Nasproti se že vidi čedni Stralsund. Vlak morajo deliti in na štirih manjših ladjah prepeljati na evropsko celino. Žal si nismo mogli ogledati Stralsunda.

V nekaj urah smo že dosegli predmestja po površini največjega evropskega mesta, Berlina. Spet smo videli rumene tramvajske vozove, modre in rdeče vozove predmestne električne železnice.

Sprejelo nas je vrvenje velemera...

Končano je potovanje po Norveški. Zmerom in zmerom se nam vračajo misli tja gori, k onim črnim goram, pokritim s snegom in ledom, obdanim od penečega se morja, k onim veličastnim, tihim fjordom, k razprostrtim visokim planotam in k ljubeznivemu prebivalstvu, ki v pestrih barvah svoje ljubljene zastave poživlja mrko pokrajino svoje domovine, ki v resnih neskončno lepih melodijah opeva svoje junake in kraje in ki v živih ritmičnih svojih plesov potrjuje in poudarja svojo voljo do življenja! Da bi nam bilo sojeno, še kdaj videti krasni Norge!

RAZVOJ LOBANJE IN MOŽGANOV

Hamburški psiholog W. Weygandt je napisal veliko razpravo o dosežanih raziskovanjih in dognanjih glede razvoja lobanje in možganov. Zanimiv odlomek iz nje je tudi naslednji: Vsebinsko možganov je pri vsakem bitju manjša nego prostornina njegove lobanje. Prostor, ki ga zavzemajo možgani, znaša n. pr. pri konju le 6,3, pri kravi 26,9, pri volku 27,9 odstotkov prostornine črepije. Pri človeku se prostornina lobanje do sedmega leta naglo veča, potem do dvajsetega leta le še počasi, nato ostane konstantna. Prav tako narašča območje možganov, le s tem razliko, da začne po šestdesetem letu spet pojemati. Presledek med črepijo in možgani znaša pri novorojenčku 2,5 odstotka vsega prostora, pri odraslem človeku pa 7,5 odstotka. So pa v tem razmerju individualne razlike od 5 do 10 odstotkov. Z rastočo starostjo se možgani zmerom bolj krčijo in zavzemajo zmerom manjši odstotek v lobanji odmerjenega jim prostora.

SPIRIT IZ LESA

Zadnja leta je bilo že precej slišati o izdelovanju sladkorja in alkohola iz lesa. Teorija te proizvodnje je razmeroma preprosta in pri vseh postopkih skoraj enaka. Če učinkuje razredčena solna kislina na dobro razsekljan les (po navadi se jemlje v ta namen žaganje) potlej se les pretvori v sladkor, ta pa se s pomočjo posebnih gliv kvasnic lahko pretvori v alkohol in ogljikov dvokis. Kot stranski proizvod se dobiva pri tem še lignin. V reagenčni posodi se navedeni postopek prav lepo posreči in je bilo zaradi tega izdanih na že stotine patentov. Pri izdelovanju na veliko pa se pojavijo neke težave, ker komaj nastali molekuli sladkorja takoj spet razpadajo. Dr. Schollerju se je v najnovejšem času posrečil postopek, ki je doslej videti med vsemi najbolj ekonomičen. Iz 20.000 kg suhega lesa se dobi celih 5000 l alkohola. Če se računa na žaganje po ca. 56 dinarjev, se pridobiva alkohol dovolj poceni, da lahko tekmuje z drugim.

ŽIVLJENJE IN SMRT V SING SINGU

(LEWIS E. LAWES)

SEDMO POGLAVJE

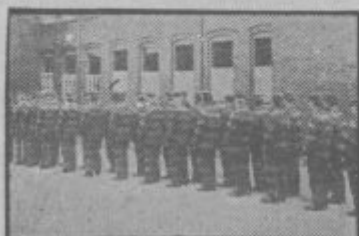
Velika jeklena vrata na južni strani, obita z debelimi oklopi, se počasi odmaknejo in tiho odpro. Stražniki pritirajo gručo uklenjenih mož in vrata padejo spet v tečaje kakor hlastna morilna čeljust lačnega morskega psa.

Potrti in uničeni stoje jetniki ter otožno gledajo na debele zidove Sing Singa. Za njimi, komaj kakih sto metrov od tukaj, tam za velikimi vrati, se sprehajajo po ulici svobodni ljudje. Pred njimi oddaljena kakih sto čevljev v smeri proti veličastnemu veletoku Hudsonu stoji hiša smrti, kjer čaka mnogo obsojencev smrt na električnem stolu.

Ob eni strani nalaga kaka šestorica živih mrtvecev pesek in prod v korito za mešanje cementa: mrtvecev — ker so obsojeni na dosmrtno ječo, živih — ker so še zmerom živi ljudje z mesom in s krvjo, kakor smo mi.

Snamejo jim verige. Jetniška straža, ki je obsojence sprejela od policijskega uradnika zapove »toda« in sprejeto se odpravi po dolgem ozkem hodniku proti nizkemu iz opeke sezidanemu poslopju. V njem je samo ena soba, kjer se ljudje postavijo v vrsto pred jetniškim zapisnikarjem.

Jetniki ne slutijo, da je ta prostor, ki je zdaj založen s pisalnimi mizami in po-

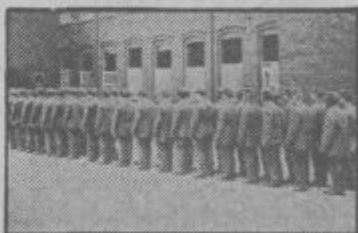

Zloglasne kaznilniške progaste obleke

licami, z zaprašenimi akti svoj čas služil za sobo, kjer so se izvrševale smrtnne obsodbe in da je na tem mestu več kot dve sto mož in žena pustilo svoje življenje. Baš za njihovim hrbtom, ko so obrnjeni proti zapisnikarju, so »mala zelena

vrata«, ki so zdaj prepleškana z temno rjavo barvo.

Koliko žalostnih zgodb o človeški slabosti, zlobi in trpljenju bi znale te stene povedati, če bi mogle govoriti!

Sedanja čedna uniforma v Sing Singu

»Kako vam je ime?« vpraša zapisnikar s suhim poslovnim glasom, saj je tragedija, ki ga obdaja od vseh strani, njegova vsakdanja služba. Za njega so ti nesrečneži samo novo »delo«, ki ga mora kolikor mogoče hitro izvršiti. Med dvestoletnim zaporom iz dosmrtno ječo je zanj edina razlika, da mu je pri slednji prihranjen trud izpolniti v obrazcu dan, ko bi jetnik moral zapustiti ječo.

Na približno šestdeset vprašanj se zapíšejo odgovori. Ti odgovori, poročilo preiskovalnega sodnika, izjave psihiatra, zdravnika in identifikacijskega urada dajejo kratko zgodovino moža in glavno vsebino njegovega hudodelstva.

Zapisnikarjevo zadnje vprašanje je nekoliko namenjeno pojasnitvi vzroka zločina po jetnikovem pojmovanju.

»Kako ste prišli v zapor?« vpraša uradnik zamorca, obsojenega zaradi zločina nasilja.

»Pravkar sta me privedla dva stražnika« se zareži zamorec.

»Že prav« odvrne uradnik nejevoljen, »toda ali ni imelo tudi žganje malo posla pri vsej stvari?«

Okoli 13 odstotkov kazniincev navaja pijanost za vzrok svojega zločinskega dejanja, toda spričo dejstva, da zelo mnogo ljudi prenaša pijanost, ne da bi pri tem zagrešili kako hudodelstvo, ne smemo njihovega odgovora vzeti preveč resno. Naša domneva je utemeljena tudi na po-

datkih kaznišniškega zdravnika, ki navaja, da je med jetniki povprečno manj kot 10% pijancev. To število se tudi popolnoma ujema s statistiko jetniškega urada, ki je svoje številke sestavil čisto neodvisno od zdravnika.

Približno 30% jetnikov pripisuje svojo nesrečo »slabi družini«, kar se zdi sicer zelo verjetno, vendar v resnici tudi ne odgovarja dejanskemu stanju. Med ostalimi vzroki se navajajo potreba denarja, hazardne igre, maščevanje, mamila, ljubosumnost, žalostne domače raz-

mere; pod to poglavje bi šlo kakih 30% hudodelstev.

Nedolžnost zatrjuje kakih 15% jetnikov in njih trditev se ne zdi nič nesmiselna, ako pomislimo, kako lahko vsak med nami prepriča samega sebe, da je opravičen napraviti stvari, ki so v bistvu krivične in v svojih posledicah kaznjive.

DALJE

(COPYRIGHT BY KING FEATURES SYNDICATE)
(PONATIS TUDI V IZVLEČKU NI DOVOLJEN)

ITALIJANSKA LATINŠČINA

V klasični dobi, torej v začetku naše ere, so Latinci govorili vsak *t* kot *f*, *g* kot *g*, *c* kot *k*. To pripomni moreš najti v sleherni latinski slovnici. Razvidna je iz grške pisave, ki pozna samo Kikerona, ne pa Tsitserona. Stari glas se je ohranil po nekaterih narečjih: na Sardiniji se v logudorščini govori »kelu« za latinski »caelum«, v mestu Krku se je ohranil »plakare« za latinski »placere«. V stari dobi so si Baski izposodili »bike« od latinskega »picem« (smola), »bake« od lat. »pacem« (mir), »errégo« od lat. »regem« (kralj).

Najstarejša nemška izposojenka »Kaisere« sega v čas, ko se je rimski Caesar še govoril z dvoglasnikom v prvem zlogu. Šele iz gotščine so prejel Slovani ta izraz, ki se je na vzhodu skrčil v: car, drugod pa postal cesar. Stara izposojenka je nadalje Keller iz cellarium iz germanske podlage je naš prstonarodni kelder. Kelch iz calicen, odtod naš kelih. Toda poznejše izposojenke imajo c: Zelle iz »cella«, odtod Kozakova »Celica«. Iz iste karolinške dobe je nemški Kreuz, lat. cruceum, ki je v baskovskem jeziku postal »gurucea«, kakor je lat. caelum postal »zeru«. V tej dobi je bil torej latinski c pred e in i isto kot slovenski c: to je pa še daleč od italijanskega: »kručem« ali »čelum«, ki hočejo z njim osrečiti naše rojake tam na zpadu. Slavn govornik Kikero (na Španskem bi mu rekli: Quijote, pri nas pa Graščič, saj je zrasel iz podlage »cicere«, ki se je pred staronemško dobo presadila v Germanijo kot Kichererhe) se pač ne bi spoznal iz mlajše oblike »Cicero«, še manj iz najmlajše italijanske »čičero«.

Ako je pristna izreka klasične latinščine znana že dolga desetletja, zakaj se ne uvide v šole? poreče ta ali oni. Pri nas je to storil prof. Sovra, medtem ko se drugi latinisti ne morejo odločiti za ta korak. Na Francoskem je sorbonski prof. Brunot — in z njim še marsikdo, n. pr. Marouzeau — za to, da se opusti moderna pogošna izgovarjava ter uvede prvotna. Med Nemci vem, da so na dunajskem vsučil-

lišču romanisti Meyer-Lübke, Herzog i dr. govorili po Kikeronovo. Mnogi učenjaki, n. pr. Meillet, ki sicer poznajo pristno klasično izreko, se protivijo preokretu v tej zadevi, to pa iz praktičnih razlogov.

Europe Nouvelle je 7. jan. 1933 posvetila tem razlogom celih 6 strani. To na videz malenkostno vprašanje sega po vsej Franciji njenih kolonijah in noter na Kitajsko. Ali kakor se hebrejščina danes izreka na dva načina: Aškenazi in Sefardi, kakor so v Franciji v l. 1894/95 za grščino zaman poskusili uvesti novo izreko, tako bo pri njih zmagala glede latinske izreke stara navada — železna srajca. In vsak narod bo po svoje čital n. pr. peti stih iz I. Ekloge, ki ga je Virgil govoril:

Formósam resonáre dóces Amaríllida síl-
vas.

Nemec:

Formósam resonáre dóces Amaríllita síl-
fas.

Anglež:

Fomúsam resonére doucis Amaríllidei síl-
vas.

Francoz:

Formozám rezonaré dosés Amaríllidá síl-
vás.

Italijan:

Formózam rezonáre dóces Amaríllida síl-
vas.

Španec:

Formósam resonáre dóthes Amaríllida síl-
bas.

Med Slovani velja nemška izreka, vendar brez nevšečne zamenjave mehkih in trdih soglasnikov.

Kakor pa je na Dunaju prof. von Arnim govoril: zumma zummarum, tako pišejo včasih nekateri učenjaki: zistem, tako smo dobili besede: zakrament, zakristija, žagrad ali žagreb, žegen (signum), želár iz Söller (lat. solarium), žehta, žeh-tar iz Sechter (lat. sextarius), medtem ko je ista podloga v laški sosesčini dala: star (mernik) ali štar (kebel). Nasproti starejšemu zakramentu stoje mlajše omiljene kletvice: sakrabolski sakrabolt, sakramenski sakrament, salamenski: salament, sapramiš (v Pleteršniku); v Mohorjevcem ko-

ledarju sem čital: sakrabavs, iz svojega narečja poznam: salamiš(enski), sakramokra, sakralenč, saprabolt, in na vse to je brčkone naslonjeno: salo komarjevo.

Še celo v Italiji, ki hoče svetu svojo izreko vsiliti kot edino vzorno, govori duhovščina svoj dialekt v latinščini, n. pr. po Benečiji: visinus za lat. vicinus, po Piemontu: dürum za lat. durum, po Toskan-skem: hasus za lat. casus, na Korsiki: mea gulba za lat. mea culpa, ali: guè želi baundi ostium za lat. quae caeli pandis ostium. Vsakdo govori, kakor mu je kljun zrasel.

Dva ali trije francoski škofje so uvedli v svoje cerkve laško latinščino, ponekod v veliko spotiko vernikom. Prej navedeni socialistični tednik zavrača take poskuse: radi dolgotrajnega sožitja obeh jezikov, francoščine in latinščine, potem da se mladina ne oplesi pri študiju ciceronsčine spriču novih težav (izreka in poudarek), osobito pa iz političnih razlogov. Po južnih krajih je na francoskih tleh dosti italijanskih priseljencev; po teh krajih je ohranjen nekdanji akcent — in vse to bi utegnulo vzbujati v francoskem prebival-

stvu občutek da je njih narečje sorodnejše španščini oziroma italijanščini ko francoščini. Pa prestiž! Vsak latinski narod ima menda svoj jezik za najlepši. Portugalski pesnik António Diniz (18. stol.) je n. pr. v svojem »Hissopu«, kjer bica galomanijo (a francesia) svojih rojakov, označil luzitansko govorico: a bela e fértil lingua nossa, primogénita filha da latina — lepa in plodna govorica naša, prvorojena hči latinščine. Isto mesto pa zahtevajo še glasneje Italijani zase. In Europe Nouvelle zaključuje svojo razpravo: opisani preokret nima svojega početka v ljubezni do resnice, marveč v želji — razumljivi pri Italijanih, zločinski pri Francozih — da bi poveličevali italijanstvo in mu podelili vrhovno oblast, da bi izdajali laščino za zakonito dedinjo latinščine, medtem ko naj bi bila francoščina izrodek ali polutanka. To je nesramno početje: »proti temu ugovarjamo kakor proti zlorabi.« Današnja laško izreko proglašati za kikeronsko ne bi bilo po mojem občutku nič drugega, nego če bi Gorenjci hoteli vsem Slovcem natvesti izreko: v čevdru pri četni pa ščera leži. A. D.

DNEVA NE POVE NOBENA PRATKA

JOHN GALSWORTHY

Dne 31. januarja je preminul eden izmed največjih zastopnikov novejšje angleške literature — John Galsworthy (* 14. avgusta l. 1876.). Značilno zanj in za njegovo po-

znejšjo življenjsko delo je, da se ni upal pojaviti kot pisatelj s svojim meščanškim imenom. Še bolj značilno pa je nemara to za družbo, iz katere je izšel in katere slavo in propast je opisal v »Forsythe Sagie. Po prvem uspehu (imel je takrat devet in dvajset let) je začel pisati pod svojim praviim imenom.

Že v »Bogatem možu« je pokazal temeljno linijo svojega ustvarjanja. V bistvu razpravlja Galsworthy v vseh svojih romanih o istem meščanstvu in skoraj že o isti rodbini.

Tudi v svojih dramah se bavi s tako zvanim socialno vestjo gospodujočega razreda, ki si je znal pridobiti moč in bogastvo, ni se pa mogel uveljaviti v borbi socialnih sil. Kajti po Galsworthyjevem mnenju manjkajo meščanstvu pravičnost, ljubezen in lepota, to je: socialna, etična in estetska vest.

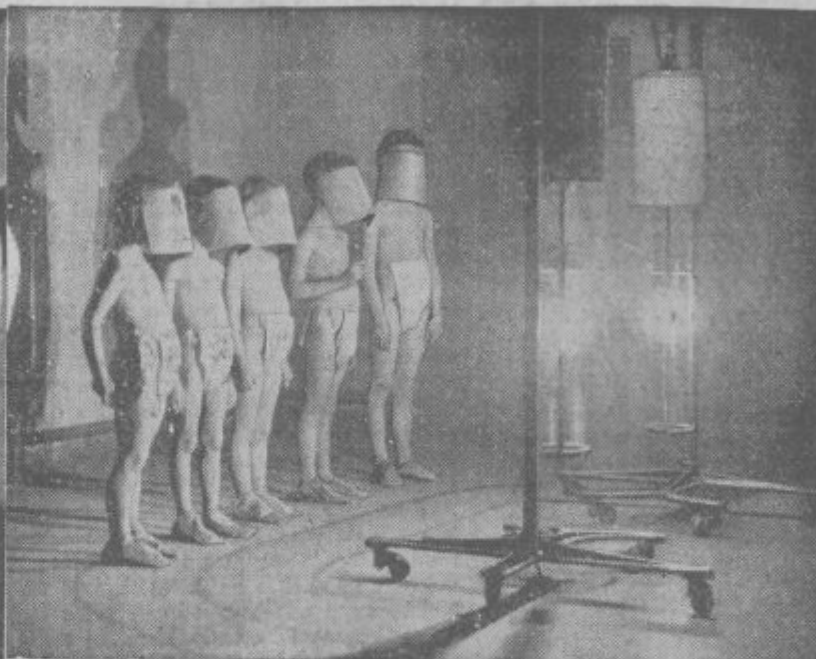
Z Galsworthyjem je umrl Homer angleškega meščanstva, ne bo pa zatoni njegov zgodovinski pojav v svetovni literaturi. Njegova dela bodo ostala kot dokument časa in sloja, ki jima je posvetil svoje življenje.

NAJLEPSI IZUM

Današnji čas se odlikuje z velikimi izumi, toda najveličastnejši izum vseh časov je vendar prav gotovo tiskarstvo. Grozotno uporabo metalov smo vsi doživeli; tem več vzroka imamo, da obžudujemo uporabo, ki je izmed vseh najlepša, da se divimo neznani tiskarski črki, ki je, manjša kakor vsak projekt — omajala mnogo večje trdnjave ko vsa artiljerija na svetu. Ta majhka tiskarska črka požene z lahkoto v zrak cele sisteme, toda le, da naredi proetora drugim lepšim, za življenje sposobnejšim sistemom.

Levo spodaj: Mlada plesna učiteljica Ethel Meglin v Los Angelesu je iznesla novo metodo za pouk plesa: plesna tla iz stekla. — V sredi (zgoraj): Slavni komik Grock si mora na stara leta spet alužiti kruh na deskah ker je zapravil svoje premoženje s spekulacijami. — Desno zgoraj: Sončna kopel v modernih kliničkah. — Spodaj: Svojevrsna demonstracija bukareških nacionalnih akademikov pred cerkvenimi vrati z marmornatim križem, ki ga niso smeli položiti na grob neznanega vojaka.

RIBOLOV NA KERULENU

V. SVOBODA

Sedim v taki gošči, da do mene ne prodre niti najmanjši sončni žarek. Kljub temu me silno muči vročina. Sončna svetloba se odbija od površine reke in me neusmiljeno bode v oči. Leno brenče komarji svojo uspavajočo pesem, do živega mi pa ne morejo. Na rokah imam rokavice, okoli čepice pa sem si prišil gosto mrežo, kupljeno v Harbinu, in si jo tesno privezal okoli vratu. Razen tega sem si namazal roke in obraz s sokom neke čudne zelene čebule, ki diši po salmijaku in odganja komarje. Preden sem dognal, odkod ta čudni vonj, sem zmerom dolžil Kitajce in Mongole, da se namestu z vodo umivajo s čim drugim. Komarjev je tu silno veliko, kar se da posneti že iz samih krajevnih imen: komarjevo barje, komarjevo jezero, komarjev potok, komarjeva reka.

Sedim v senci dreves ob potoku, ki se ne daleč odtod izliva v Kerulen, ta pa žene svoje valove v Argun, in lovim ribe. Okoli 11. ure dopoldne je, tu v senci pa je vročina gotovo 35 stopinj Celzija. Proti polnoči pade toplota na dve stopinji pod ničlo. Kerulen izvira v severno-vzhodnem delu vnanje Mongolije, prestopi mandžursko mejo, teče skozi sveto jezero Dalajnor ter se izliva v Argun, pritok Amurja. Izredno bogastvo rib te reke privlači obilo ribičev, ki se koristijo z ribjimi vlakovi, idočimi iz Dalajnorja proti toku Kerulenovih voda. Tudi rakov je tu mnogo. Lovil sem že po vseh mongolskih rekah, tudi sveto jezero ima obilico rib, ali toliko, kakor v Kerulenu jih pač ni nikjer.

Znamenit je ribolov v potokih, še bolj pa v lužah, ki ostanejo v obližju bregov po velikih pomladanskih povodnjih. Ko pada višina vode v glavni strugi na običajni vodostaj, izgube mlake zvezo z reko in ribe so odrezane od ostalega vodovja. Voda v mlakah počasi gine, ribja množica pa postaja zato čedalje gostejša. V neki taki mlaki, komaj 25 štirijaških metrov površine, smo ujeli 18 velikih rib s povprečno težo 3 kg, da manjših niti ne omenjam.

Praga leži na petdesetem vzporedniku, tedaj na vzporedniku, ki seče tudi Mongolijo in Mandžurijo. Razlika med našim in tukajšnjim rastlinstvom je znatna in za prišleca naravnost nekaj eksotičnega.

Ribe so tu skoraj iste, kakor pri nas: karpi, velike črne jegulje, ščuke, okuni in postrvi. Drugih rib po imenu ne poznam, dasi jih rad lovim. Zdaj jih že mnogo poznam po njihovih mongolskih imenih.

Vada, kos prepečenca, plava po gladini. Ta način lova je primeren za ribo kake 3 kg težko, podobno naši platnici, samo da je na bokih kovinsko modrika. Teh je tu največ. Prepečenca se lotevajo najprej majhne ribice, ki s svojim prerivanjem opozore na vado večje ribe. Cesto se tako ujame tudi okun, vsaj mislim, da je to okun. Prepečenec, ki ga ribe same po malem obgrizujejo, se vrti in meče po vodi, kakor ga zaganja gneča malih ribic. Nenadno pa hlastne po njem velikan in začuje se čofot, kakor da je kaj težkega padlo v vodo — to je okun, ki se je zagnal na vado. Najprej se zdrznem, nato pa takoj nategnem in povlečem dečka na breg. Vreden je truda. Potežkam ga, gotovo ima dva kilograma in pol. Nov košček prepečenca in igra se prične znova.

Vojaki so se razšli ob potoku in love, kar se komu ljubi. Ta ribe, oni rake, tretji pa išče po močvirnem bregu želv. Meni nasproti je sedel Mongol, ki lovi jegulje na gnilo meso. Jegulje tu niso manjše od dveh metrov. Še ni teden dni, da sem jo zalotil na plitvini, ko se je motala med koreninami in poskušala zlesti v luknjo. Takoj sem stopil v vodo — v visokih gumastih škornjih to ni nikaka žrtev — in jo zagrabil, ko sem prej roke potaknil v pesek, da bi bile raskave. Kljub temu mi je jegulja ušla, kar zmuznila se mi je iz rok, da sam nisem vedel, kako.

Ostro pazim na udico in strnim v vodo in opazim pod nje gladino nekako črno gmoto. Počasi se mi približuje, nenadoma pa, kakor bi poskočila neznana stvar, se iznad vode dvigne bledozeleno obličje mrtvega Kitajca, ki se s široko odprtimi usti reži v nebo. Mislim: privid in zaprem oči, toda ko spet pogledam: truplo še zmerom plava, ne izgine in ne potone. Okoli trupla mahedrajo v vodi cunje njegove obleke, glava je zakrenjena na tilnik, na vratu pa zeva velika rana. Truplo ima na sebi nekako unifor-mo, na prsih pa odznak zmaja.

Zapiskam na piščalko. Trikrat se izgubi nje glas v daljavi. Ako bi bil v ne-

varnosti, bi zapiskal dvakrat. Trije žvižgi pa so samo znamenje za zbor. Vojaki se shajajo počasi, naposled priveslata dva v čolnu, potegneta mrliču vrv pod pazduhama in ga privlečeta na breg. Strahovit duh veje od njega, da komaj izdavi: »Preiščite ga!« Dolg nož z zmajevo glavo na ročaju, avtomatična pištola in vrečica sojevega boba, to je vse, kar ima. Eden izmed Mongolov izjavlja, da pozna pokojnika. Je mogočen razbojnik Sočev, član zmajeve bratovščine. Baje je bil načelnik tisočglavi razbojniški tolpi. Kaj neki piše na tem papirju, pripetem na hrbtu? Ni papir, pač pa tenko belo brezovo lubje, popisano s kitajskimi znaki.

»Kje je Armenec?« iščem tolmača. Nekje doli lovi rake in kmalu ga pripeljeta

vojaka s čolnom. Pogleda napisano stvar in pravi: »Sklenil je dogovor z neko kitajsko zavarovalnico, da ne bo ropal ljudi, ki so pri njej zavarovani, in dobi zato od nje spoznavni znak. Prelomil je pogodbo in zavarovalnica ga je kaznovala. To je napisano.«

»Kaj hočemo ž njim,« si mislim in najbrž sem mislil glasno. Mongol je takoj rešil vprašanje: Potisnil je nogo pod mrliča in ga zvalil v vodo. »Raki hočejo jesti,« je dejal popolnoma resno. Res: ako bi življenje ne bilo smešno, bi bilo dolgočasno. Ta razbojnik je še pred tednom dni jemal življenje ljudem, danes pa služi rakom v njihovi borbi za obstoj.

Še bi lovil dalje, ali tresla bi se mi udica.

(Prev. B. Bk.)

TEHNOKRATIJA

Med izobilico trditve, teorij, rešitev, pobud in sistemov, ki jih poklicani in nepoklicani v zvezi z gospodarsko krizo vsepovsod propagirajo ter o njih razpravljajo, smatra Američan le dve dejstvi kot dokazani:

1. da je brezposelnost v Ameriki dosegla višek v zgodovini, da je poleg enajst in pol milijona brezposelnih, ki jih navaja delavska federacija, še nekaj milijonov odpuščenih zasebnih nameščencev, in da je, če prištejemo k tem še družine brezposelnih, v Ameriki danes tretjina prebivalstva brez dela in brez sredstev;

2. če bi se po kakem čudežu jutri zjutraj povrnilo nekdanje ugodne razmere na višek dela leta 1929, bi ostala najmanj polovica teh ogromnih mas še naprej brezposelna in brez sredstev.

Iz tega sledi, da Ameriki ne bi nič pomagali ukrepi, ki jih predlaga Evropa za sanacijo svetovnega gospodarstva. Če bi se res črtali meddržavni dolgovi, če bi se carinske pregrade znižale ali ukinile, če bi bil mednarodni promet z devizami spet prost, bi vse to le zelo neznatno in le za kratek čas izboljšalo ameriško gospodarstvo; zato je v Ameriki tako malo zanimanja za vprašanja, ki se zde Evropi tako pereča.

Če čitamo evropske časnike zadnjih mesecev, bi morali misliti, da se ameriškim političnim listom in finančnikom

zdi problem dolgov tako vitalen, da noč in dan premišljajo o njem. V resnici pa skrupcajo poročevalske agenture s težko muko vsak dan po kako poročilo o tem predmetu, vendar morajo v Evropo brzojavljati le o njem, ker imajo evropski listi le zanj prostora in smisla. Evropski možgani ne morejo slediti ameriškim v hitrosti, s katero se od dneva do dneva spreminja ameriška gospodarska orientacija. In tako je zelo verjetno, da nas bodo ameriški dogodki v doglednem, zelo doglednem času presenetili, kakor nas je presenetila pred približno petnajstimi leti ustanovitve sovjetske Rusije.

Tehnokratija je geslo dneva. Njena očarujoča privlačnost, njene teze, dokazi in izvajanja so tako silna in prepričevalna, da se bo tehnokratija prav kmalu, mogoče že v tem koledarskem letu, povzpela na vzvišeno mesto moderne religije.

Tehnokratični nauk je nastal s pokretom, ki ga je začel inž. Hovard Scott s 36 vodilnimi znanstveniki, fiziki, biokemiki in inženjerji. Najprej je izvedel čisto tehnološko analizo severnoameriškega fizičnega dela in njegovega razvitka v zadnjih 100 letih. 3000 reprezentativnih industrijskih izdelkov so preiskali ter so v krivuljah pokazali, koliko izvršenega dela je pri določenih industriji in teh letih odpadlo na enega delavca.

Objavljene krivulje obsegajo za zdaj 800 najvažnejših industrij in kažejo, da

so zaradi tehničnega napredka v zadnjih 25 letih postali nevzdržni vsi sedanjí socialni in gospodarski mehanizmi; saj bi prebivalstvo severne Amerike lahko krilo vse svoje materialne potrebe; če bi se delalo le štirikrat na teden po štiri ure na dan.

Do manj radikalnih rezultatov je prišel tako zvaní Research Comitee, obstoječ iz 500 članov, ki jih je imenoval Hoover, da prouče socialno in gospodarsko strukturo Zedinjenih držav. Ta avtor predlaga: pravilneje naj se razdele dohodki, zviša naj se kupna moč ljudstva in sicer z uvedbo trideseturnega delovnega tedna ob zvišanih plačah. Crta naj se torej toliko (deset) teden-skih ur, za kolikor je pač racionalizacija industrije prehitro napredovala. Racionalizacija se ne da ustaviti, produkcija naj se dalje ne ovira, zato naj bo pri krajšem delu več zaslužka. Ta logika je jasna in za Ameriko sprejemljiva, če tudi je nobena druga država ne more posnemati: Amerika si namreč s svojimi 120 milijoni prebivalstva, ki žive na enotnem carinskem ozemlju z isto denarno vrednoto, lahko ustvari z visoko carinsko pregrado ugodne razmere. Drugje bi se dalo le težko ustvariti tako ogromno področje, saj vemo, kako težko se sklepajo mednarodne gospodarske pogodbe.

V Ameriki torej nameravajo odločujoči činitelji čim prej izvršiti omenjeni program, saj vedo, da je to edino sredstvo, ki zamore radikalnejšemu pokretu izbiti dno.

Iz ogromnega nepoobitnega ameriške-

ga statističnega materiala nekaj primerov: Med leti 1920 in 1929 so Zedinjene države protizvodnjo svoje industrije zvišale za 36 odstotkov, hkrati so pa število zaposlenega delavstva znižale za 6 odstotkov. Toda ta ugotovitev je zelo varljiva, kajti tempo racionalizacije ne raste od leta do leta, ampak od dneva do dneva. V zadnjih treh letih so v nekaterih industrijah človeške delovne sile popolnoma odveč: Neka tvornica v New Jerseyu, ki proizvaja prejo Rayon, lahko obratuje 24 ur brez vsakega delavca. Nič več kakor 100 delavcev je potrebnih v 5 opekarnah, ki proizvajajo toliko opeke, kolikor je morejo konsumirati Zedinjene države. Z modernim poljskim strojem lahko en sam človek v eni uri opravi toliko dela, ki je bilo zanj pred 100 leti potrebnih 300 ur.

Socialnoteoretični zaključek omenjenih 36 tehnokratov se glasi takole: »Socialni sistem ameriškega kontinenta mora izvesti revizijo in prevrednotenje vseh svojih vrednotnih meril. Sedanji sistem cen je nevzdržen, ustvariti je treba popolnoma nov standard in ga spraviti v sklad s fizičnimi pogoji napredujoče tehnike. Pojmi kakor zmanjšana kupna moč, brezposeinost in privatno gospodarstvo bodo morali izginiti; politično in gospodarsko mazaštvo pri zdravljenju simptomov lahko pomaga le na videz in začasno ter bi pot do resnične ozdravitve le oviralo.«

Nauk teh 36 tehnokratov ima v Ameriki mnogo pristašev. Tudi nekaj gospodarskih svetovalcev novega predsednika je pod njihovim vplivom. rč.

NOVO MESTO V POLARNIH KRAJIH

»Umschau« poroča o novo nastalem rudarskem mestu Hibinogorsku na skrajnem severu evropske celine. Mesto je zrastle na polotoku Kola ob Severnem ledenem morju. 1200 km je do tjakaj z železnico od Leningrada in potem še 1200 m navkreber, ker je mesto pozidano na planoti ob gori Gukis Vum Čor v bližini bogatih ležišč apatita Rudnino, ki vsebuje mnogo fosforja. Je pred tremi leti odkril član znanstvene akademije Feršman. Kakor poroča »Moskovski obzornik« nakopljejo že zdaj do 600.000 ton apatita na leto.

Plast apatita je 75 m debela in se zdaj eksploatira v dnevnem kopu v petih etažah. V dolini je delavsko naselje, preskuševališča in železniška nakladališča. Na obali Mali Budjavo je montanistična stanica akademije znanosti s kemičnim in mineraloškim laboratorijem, kjer se analizirajo rude najdene na polotoku Kola.

Že zdaj šteje Hibinogorsk nad 30.000 prebivalcev dasi leži na 68 vzporedniku 300 km severno od tečajnika. Teren je visoka planota po kateri teče reka Belaja iz jezera Bolšoj Budjavo. »Trust Apatite« zaposluje 13.000 delavcev, ki so jim na razpolago velike skupne obednice, parne kope in pralnice, kino in druge kulturne ustanove.

PERIODIČNI TISK V PRAGI

V preteklem letu so izhajali v Pragi 1743 periodični časopisi. Med temi je bilo 316 političnih časnikov in časopisov. Sicer jih je med letom 188 prenehalo izhajati, ali se je zato pojavilo 209 novih, tako da se je leto končalo s presežkom 21 časopisov. Neperiodičnih tiskovin je bilo skupno 5283, med temi letaki, brošure, sešitki itd.

LUKAS VAN LEYDEN

Letos poteče 400 let od smrti znanega holandskega slikarja in bakrorezca Luke van Leydena, ki je bil že za časa svojega življenja izredno slaven in uvažen umetnik. Njegovo umetniško delo, ki nam je ostalo zlasti v 174 obsegajoči zbirki bakrorezov, že v tehničnem oziru prekaša vse, kar je doslej Holandska dala v panogi grafike.

govo delo obsega prizore iz sv. pisma, slike svetnikov in svetnic, mitološke prizore ter slike iz tedanjega življenja. Njegova dela nas zadivljajo po bogastvu in razgibanosti dejanja, nič manj pa tudi po izrazitosti in živahnosti obrazov. Z večjo roko prenaša do najmanjših potankosti opazovane in proučene tipe iz življenja v svoje kompozicije, pri čemer so osobito značilne energične

LUKAS VAN LEYDEN: PRI SAHU

Razvoj njegovega umetniškega stvarjanja nas zaradi brzine močno spominja na razna čudežna deteta, saj je že kot 12-leten deček prodal svoje prvo delo. Rodil se je l. 1494. v mestu Leydenu in se je učil slikarstva pri svojem očetu. Že 1508. je ustvaril znameniti bakrorez, predstavljajoč pijanega Mohameda in je s tem delom pokazal čisto samosvoj slog ter nenavadno mojstrsko obvladovanje tehničnih in kompozicijskih sredstev.

Odslej se je posvetil skoraj izključno bakrorezu in kažejo njegove umetnine ne samo izredno tehnično popolnost, marveč tudi čudovito raznolikost. Nje-

glave, vzete iz najpreprostejših ljudskih slojev.

Luka iz Leydena je bil sodobnik znamenitega Albrehta Dürerja in se v njegovih delih prav lahko opaža oplajajoči Dürerjev vpliv. Tudi je znano, da sta se oba umetnika poznala. L. 1521. sta se sestala v Anversi in Dürer je Holandca celo portretiral. Tudi njegov dnevnik pripoveduje o tem sestanku. V njem imenuje Dürer Luko majhnega možička, portret nam pa kaže simpatično, odkrito lice z duhovitimi potezami in ostrimi očmi. Nemec je brez dvoma visoko cenil delo svojega holandskega tovariša, ker mu je v zameno za

wee njegove bakroreze dal množico svojih grafičnih del.

Kakor nam priča Lukov portret cesarja Maksimilijana, je ostal Dürerjev vpliv dolgo časa odločilen, saj si je Holanec kasneje celo izposojal njegove kompozicijske motive. Ta intimna zveza in prednost, ki jo je dajal grafiki pred slikarstvom, sta Lukki prinesli pridevek »holandskega Dürerja«. Vendar so Lukova poznejša dela popolnoma enakopravna Dürerjevim. Kot ena izmed najboljših njegovih slik veljajo »Šahisti«. Slika posebno zgovorno razodeva izrazit Lukov čut za resničnost in njegov ostri dar opazovanja, tu se

mu je posrečilo, da je dal vsaki posamezni osebi popolnoma svojski pečat. V kompoziciji kasnejših del, n. pr. v »Madoni z angeli« se že kažejo vplivi italijanske renesanse.

Kakor skoraj vsi njegovi sodobniki, tudi Luka iz Leydena nikoli ni bil v Italiji. Stike s tamošnjo umetnostjo je imel le posredno po slikah, ki so iz Italije prihajale na germanski sever. Pač pa vemo, da je 1527. potoval po Flandriji in Brabantu. S tega potovanja pa se je vrnil bolan in je kasneje trdil, da mu je kak zavistnik zaval. Umrl je šele 39 let star v svojem rodnem mestu Leydenu.

Dr. L. L.

ELEKTRIČNI MOŽGANI

Na inštitutu cesarja Viljema za raziskovanje možganov v Berlinu se ta čas bavijo učenjaki z velevažnimi poskusi, ki bodo morda pomagali tej panogi znanosti dober korak naprej. Z njimi se bo morbiti rešila uganka, kaj se prav za prav vrši, da siva plast možganov lahko misli, čuti in hoče.

Razgaljeni leže možgani na mizi v laboratoriju. Po žicah so zvezani z izredno finimi električnimi registrirnimi instrumenti, ki v obliki krivulj rišejo naraščanje in pojanje električnih impulzov. Rahlo valovita črta kaže, da možgani sami proizvajajo ritmične električne toke. Krivulja možganov je zdržna in popolnoma enakomerna, kakor da bi jo narisal tok visokofrekvenčnega aparata. Vprašanje je, kaj ti električni valovi v možganih prav za prav pomenijo? Ali so zgolj spremljajoč postranski pojav, ali pa res odseva v njih bistveno delovanje možganskih stanic? Poskus mora odločiti.

Poskusni živali injicirajo primerno dozo strihnina in takoj se pokaže presenetljiv učinek. Delovanje možganov postane mrlično, viharo. Videti je, kakor da bi se v njih razbesnela električna nevihta z mogočnimi električnimi izpraznitvami. Med stanicami miselnega aparata se pojavljajo napetosti treh, štirih in celo petih tisočink volta. Poprej položni valovi registrirne krivulje preidejo zdaj mahoma v strme konic, ki se zmerom hitreje in tesneje vrste druga poleg druge v nepregledno nazobčano črto, ki pa se prav tako iz-

nenada spet umiri in izgine. Možgani so se izčrpali. Električna nevihta, sprožena od živčnega strupa, se je izbesnela. Valovita krivulja se je izlila v skoraj geometrično ravno črto: električne sile možganov so se potrošile in razbile. Po končanem viharju je legel mir na možgane.

Ta prizor, ki so ga gledali na inštitutu, se je globoko dojmil vseh navzočih znanstvenikov. Doslej še pač nihče ni videl, kako se krčeviti napad odigra v samih možganih. Kakor razbiča vihar pohlevno morsk gladino, tako se mirni električni utripi možganov razdivjajo v pravo električno nevihto. Vpliv živčnih strupov se je doslej lahko samo posredno opazoval na drugih organih: po drgetanju mišic, otrpnenjih itd. Poslej bo mogoče s pomočjo elektrobiološkega registriranja zasledovati učinke na samih možganih. Poskusi s kokainom, kofeinom, morfijem in meksalinom so pokazali na možganih povsem karakteristične efekte, ki se kažejo v tipičnih spremembah električnih impulzov.

Pri teh berlinskih poskusih pa se je posrečilo še neko drugo zelo važno odkritje, ki bo najbrže pokazalo delovanje posameznih skupin možganskih stanic v popolnoma novi luči. Pokazalo se je namreč, da nastaja v možganih hkrati več vrst električnih valov, ki se v normalnih okoliščinah zlagajo med seboj v nekem stalnem razmerju. Pod vplivom živčnih strupov pa se kakor v selektivnem radio aparatu razstavijo na ta način, da se posamezne skupine

močno ojačijo, druge pa oslabe ali celo popolnoma izginejo. Tudi frekvenca se pri nekaterih poveča, dočim postane pri drugih manjša. Iz tega sledi, da morajo nastajati ti valovi v posameznih, ločenih delih možganov. Otrpnenje ene skupine možganskih stanic se kaže v tem, da nje električno izžarevanje ugasne, nasprotno pa pojačeno de-

lovanje sprosti močnejše električne impulze. Na ta način se po krivulji registrirnega aparata lahko neposredno čita, na katere skupine možganskih celic vpliva neko zdravilo poživljajoče in katere skupine ovira pri delu, kar je gotovo dragocen pripomoček v pre-sojanju učinkovitosti in primernosti zdravil za posamezne primere. —ja

NOV TIP LETALA

Aerodinamika, to je /nauk o gibanju zraka in o /zadržanju v zračnih strujah se, nahajajočih teles, je razmeroma mlada veda, pa nam obeta še marsikako novo dognanje, ki se bo praktično uporabilo zlasti v letalstvu. Dokler so se gradila letala zgolj po izkustvih, preden je slavni francoski inženjer Eiffel postavil

nimi krili na pogon s propelerjem, ali pa bodo morda prodrli helikopterji, to so letala za navpično dviganje in spuščanje ali pa celo ornikopterji z zama-hujočimi krili, ki skušajo točno posnemati letenje ptic, je v veliki meri zgolj vprašanje konstrukcijske spretnosti bodočih inženjerjev. Lahko pa se razvije tudi popolnoma nov, samonikel tip le-

osnovne znanstvene zakone letanja, so bila letala skrajno nezanesljiva in vrhu tega še zelo neekonomična. Poslednji dve desetletji pa se je letalo tako zelo razvilo, da je postalo iz akrobatskega instrumenta solidno prometno sredstvo, ki vztrajno izpodriva svoje starejše tekmece povsod, kjer je brzina glavni pogoj.

Kako se bo razvijalo letalo v bodočnosti, je vprašanje, na katero nihče ne more zanesljivo odgovoriti. Ali se bo ohranil sedanji klasični tip z nepremič-

tala, ki v bistvu ne bo imelo ničesar skupnega z omenjenimi tremi vrstami.

Prav ta čas se znameniti nemški konstruktor dr. Adolf Rohrbach bavi s konstrukcijo novega letala, ki se temeljito razlikuje od vseh dosedanjih tipov. Na originalno idejo, ki bo pri tem letalu prvič praktično uporabljena, je pri-vedel konstruktorja znani nemški letalski akrobat Ernst Udet. Gre namreč za vrteča se krila, ki bodo služila za nosilne ploskve in hkrati nadomeščala propeler za gibanje v vodoravni smeri.

Vrteča se krila bodo delovala slično kakor lopatasta kolesa rečnih parnikov. V bistvu sestojijo iz treh podolgovatih lopat, vrtljivih okoli osrednje gredi, ki jo žene običajni eksplozijski motor. Lopate ali krilca so tako usmerjena v prostoru, da nastane pri vrtenju poleg navpično delujočega vzgona tudi sila, ki vleče letalo v vodoravni smeri naprej ali pa tudi nazaj. S primerno nastavlje-

nimi krilci se torej lahko dvigne letalo navpično od tal in je v zraku v vseh smereh zelo okretno. Novi tip letala je doslej preskušen šele v modelu, toda še to poletje ga namerava Rohrbach konstruirati v pravi velikosti, da se pokaže, ali je novi osnutek res boljši od starih, ali pa morda samo zapeljiva igračka, ki ne bo mogla zadostiti trdim pogojem realnosti.

A. J.

PONTINSKIH MOČVIRIJ NI VEČ

Se pred desetimi leti se je na jugu Rima razprostiralo širno pontinsko močvirje, ki je pretilo sami prestolnici, da jo v teku bodočih dob potegne v svoje hladno žrelo. Kdor je iz Rima šel na jug, kamor je vodila stara Via Appia, se je takoj za mestom znašel sredi obupnega barja, ki je tako silno kazilo pokrajino rimske okolice. Kolikor daleč neso oči ni videti drevesa, le tu pa tam je mehka in blatna ravan posejana z grmičjem, zato pa se med njim svetlika obilica luž in mlak, ki kužijo zrak s svojo gnilobo in so ugodna legla za milijonske oblake komarjev, raznašalcev močvirske mrzlice. Prebivalstvo, ki je živelo po teh vlažnih in nezdravih pašnikih, si je komaj toliko pridelalo, da si je zagotovilo najborejši obstanek. Poleg tega pa je bil pontinski človek ves okužen z mrzlico, ki je razločno odsevala z njegovega bledozelenega obraza in iz njegovih malarično se bleščečih oči.

Danes je ta grozota, beda in nesreča premagana. Po več kot dva tisoč letih

Novo magistratno poslopje

je kletev volškega naroda izgubila svojo moč in pontinska pokrajina bo dobila lice cvetočega kraja, kakršno je ime-

Pogled na Littorio: od leve proti desni poštni urad, magistrat, vojašnica in opera

la v davnih časih, preden so Rimljani zavojevali ozemlje Volskov. Preden si je Rim pokoril ves apeninski polotok, je tod živel visoko kulturni narod Volskov, ki je bil pokrajino prepregeval s prekopi in odtoki odvišne vode. V dvestoletnih bojih z Rimljani pa so polagoma propadle vse naprave in bili pobiti oni tisoči ljudi, ki so bili potrebni za strokovnjsko oskrbo velikega dela. Po propadu mogočnih Volskov so z gora prihajajoče vode zalile rodovitno ravnico in jo spremenile v obupno blatno močvirje. Rim-

izvedbo velikega načrta. Njegovi nasledniki so poizkušali napeljati ceste preko razmočenih tal. Uspeh je bil vselej le kratkotrajen, da so končno obupali in se ni nihče več zmenil za močvirje, ki se je bilo razširilo skoraj do samih mestnih vrat.

Kasneje so se z enako srečo lotili dela tudi papeži. Pij VI. je začel gradnjo velikega odvodnega prekopa. Napoleon se je hotel lotiti dela, pa je njegova zvezda ugasnila prehitro. Še Pij IX. je obnovil poizkus, toda močvirje se je iz-

Spreminjanje nekdanjega močvirja s traktorji v rodovitno polje

sko kopje in kratki rimski meč je odločil ta boj na življenje in smrt, s poginom genialnih Volskov pa je tudi izginil cvetoči vrt njihovega dela in kulture. Vodovje Lepinskih gora je zavzelo in prepojilo vso zemljo.

Pontinska močvirja so seveda nastajala polagoma in Rimljani, zaposleni z osvojevanjem sveta, niso opazili, kakšna nesreča jim nastaja prav pred vrati. S presenečenjem so ugotovili, da se je trdna cesta pogreznila v močvirje in začeli so boj brez upa zmage z mokrim elementom. Včasih se jim je posrečilo, da so nekoliko odrinili preteče močvare, toda blato si je vselej spet osvojilo izsušeno zemljo. Kaj Julij Cezar, dalekovidni državnik, je napravil načrt, da bi se v Tiberu odvedle vode pontinskega močvirja. Bodala zarotnikov so preprečila

kazalo za močnejšega nasprotnika. Zadnji brezuspešni napor je podvzela vlada l. 1919., toda tudi ta ni bila kos močvirju.

Šele pod sedanjim režimom je prodrla misel, da je treba za tako podjetje poleg dobre volje tudi ogromnih denarnih sredstev in pripomočkov, kakršne premore moderna tehnika za vodna dela. Gotovo ni podcenjevati tudi odločnega vodstva, ki ni gledalo na težkoče, marveč je svoj pogled vprlo samo na končni uspeh. Že l. 1923. je predsednik vlade določil za začetna dela tisoč milijonov lir in ta proračunska postavka se je obnavljala leto za letom. Vse ozemlje so razdelili v dva dela ter so z višje ležečega smotreno odvedli z gora pritekajočo vodo, nižji del pa so osuševali z drenažnimi napravami. Mreža prekopov

obsega dolžino 110 km, cest pa je bilo sezidanih 350 km. Godilo se jim je pri tem kakor prejšnjim borcem z močvirjem: nenasitno blato je zmerom znova gohtalo ceste, prekope in nasipe. Šele nasuti 4 milijoni kubičnih metrov zemlje so učvrstili tla in s tem je bila zmagata dosežena. Ko je bilo osušenje končano, je stopilo na bojišče 2000 delavcev, ki so s pomočjo strojev izvlekli iz zemlje sto in sto let stare korenine, parobke in debla. Te delavce je nadomestila nova vojska 6000 mož, ki je v 1 milijon 500.000 delovnih urah spremenila mokro puščo v rodovitno polje.

Po desetih letih trdega dela so bili odstranjeni sledovi dvatisočletne zane-marjenosti in 18.000 hektarov zemlje je pripravljeno za naselitev. Lanskega decembra je že vstalo iz tal prvo mesto in 300 gotovih hišic je sprejelo pod svojo streho 5000 ljudi, novih naselnikov. V nekaj letih se bo njih število povečalo na 40—50.000. Italija je brez pušk in topov osvojila lepo pokrajino, posluživši se samo znanosti modernega inženjerja.

Littoria, prvo mesto, vstalo na pridobljenih tleh, dobi ime po liktorskem

svežnju, ki je simbol sedanjega režima v Italiji. Novemu mestu se ne pozna, da je vstalo iz močvirja. Obsega 500 hiš, ki so opremljene po najnovejših načelih higijene. Določeno je za prestolnico nove pokrajine, čez čas pa bosta zgrajeni še mesti Sabauda in Pontinia, prvo ime v čast vladarski rodbini (Sabauda je italijanska beseda za Savoia), drugo pa bo vsebovalo spomin na dobljeno bitko nad pontinskimi močvarami. Najznamenitejša je v Littoriji mestna hiša z visokim stolpom in prostornim trgom sredi mesta, poleg nje je postavljena palača za pošto in brzojav ter moderen hotel. Seveda je tudi v izdatni meri preskrbljeno za šolo in cerkev. Ulice nosijo poleg imen kralja in Mussolinija tudi imena slavnih generalov iz svetovne vojne in imena učenjakov, ki so se odlikovali v borbi proti malariji.

Državniška misel in umetnost inženjerja sta popravili, kar je pred sto in sto leti uničila brezobzirna vojna. V tem je veliki vzgojni pomen zgodovinskega dela izsušitve pontinskih močvirij. Le mirovno delo nosi blagoslov širšim slojem naroda.

r. k.

Merjasci iščejo krmo v snegu

DOŽIVLJAJI V DŽUNGLI

FRANK BUCK

7. POGLAVJE

»PALČEK« ŽIVALSKEGA SVETA

Kakor občestvo ljudi, tako ima tudi živalski svet svoje pritlikavce. V dolgih letih, ko sem lovil in zbiral najrazličnejše živali za zverinjake, cirkuse in preknupce z udomačenimi zvermi, sem našel na tri vrste pritlikavih živali, ki so zbujale vsestransko pozornost. To so bile anoa ali pritlikavi povodni bivol, dalje tako zvan mišji srnjak in slednjič medeni medved. Ker igrata medeni medved in mišji srnjak glavno vlogo v enem kasnejših poglavjih, se bom tukaj omejil le na prvega pismeja.

Mogoče je najznačilnejša in najzanimivejša lastnost anoe, da je za njeno velikost najmočnejša žival na svetu. Anoa je najmanjša vrsta v rodu goveda, popolno doraščeni samec doseže približno višino treh čevljev in ne tehta mnogo več kot 100 kg. Le redko komu znana žival daje čisto neverjetne dokaze svoje moči.

Da si bo bralec lažje predstavljal, kako neznatna žival je anoa, naj omenim, da azijski vodni bivol, čigar podvrsto tvori nemški rod anoe, neredko doseže težino preko ene tone.

Naš pritlikavi član družine bivolov je rjavkasto črne dlake in ima pod vratom ozko belo liso. Samci postanejo v starejših letih temnejši in dobe tu pa tam celo črnemu premogu slično barvo. Samice, ki le redkokdaj zrastejo nad dva čevlja in pol, obdrže vse življenje svojo prvotno barvo. Rogovi anoe rastejo navpično iz čela, so zato bolj ravni kot oni navadnega povodnega bivola in čeprav so tudi mnogo manjši, predstavljajo strašno bojno orožje.

Pred kakimi desetimi leti sem se odpravil na otok Celebes, ki je danes holandski, ležest ter leži vzhodno od Burnea. Otok Celebes je edini kraj na svetu, kjer živi anoa. Od ravnatelja zoološkega vrta v New Yorku dr. Wilhama Tornadaya sem dobil naročilo

za par teh neobičajnih pritlikavcev. Dr. Tornaday se je neprestano oziral po redkih in nenavadnih živalih. Do onega dne še niso videli žive anoe v Ameriki, zato si je ravnatelj utepel v glavo da mora priključiti prve primerke svoji krasni zbirki goved, ki je tvorila ponos svetovno znanega zoološkega parka, ki ga je on povzdignil in mu načeloval dolga leta.

Pristal sem na naročilo z neko bojaznijo. Vselej, kadar sem bil naprošen, naj pripeljem v domovino kako žival, ki je do tedaj še niso videli v Ameriki, so bile moje prve besede: »hvala za laskavo priznanje«. Takoj nato pa je utonilo moje veselje nad izkazanim zaupanjem in vero v mojo spretnost v morju raznih dvomov. Popolnoma sem se zavedal težav, ki me čakajo, preden se mi posreči priboriti in nato še pripeljati domov kako redko in neznano žival.

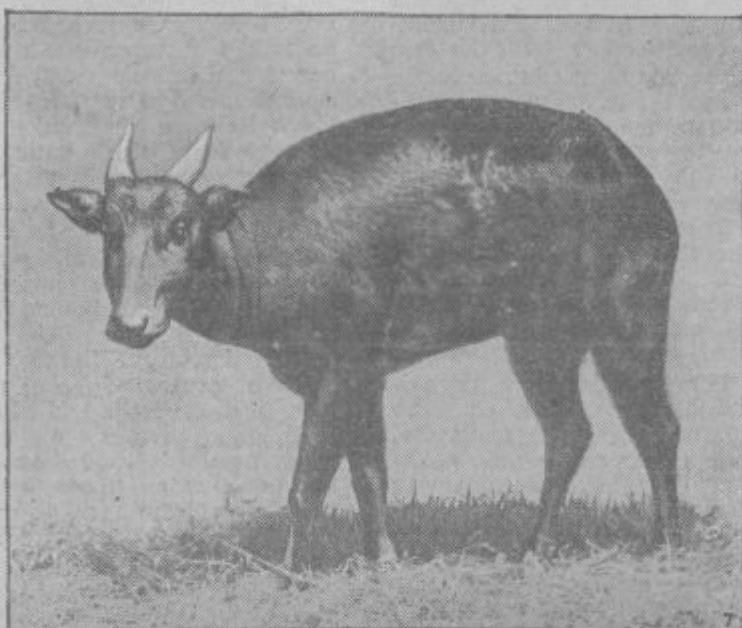
Preden sem se odpeljal iz Singapura, kjer je bil tedaj moj azijski glavni stan, na Celebes, sem se domislil, da ne bi bilo odveč, če bi najprej ugotovil, kje žive prav za prav anoe na tem velikem otoku, ki je preko 300 milj dolg in na najširšem kraju skoraj prav toliko širok. Šele ko sem začel s svojimi pozvedovanji, sem spoznal, kako je ta žival neznana in da celo domači indijski preiskovalci z divjimi živalmi ničesar ne vedo o tem hudnem izrodu. Prvi trije možakarji, na katere sem se obrnil za svet, so bili lovski izvedenci in so se vse svoje življenje bavili z lovom na divje živali. Bili so sicer soglasno mnenja, da živi anoa na Celebesu, oda vsak mi je navedel drug kraj na otoku, kjer so baje pašniki te skrivnostne živali.

Ko smo pluli proti Javi, kjer je imela naša ladja ki je bila sicer namenjena v Macassar, glavno lukso otoka Celebes, prvič pristati, sem iskal človeka, ki bi mi mogoče dal kako vsaj deloma verjetno sled za iskano živaljo.

Toda tudi vse te poizvedbe niso prinesle nikakega uspeha. Na poti med Surabajo na Javi in Macassarjem pa mi je pravil naš malajski sluga o nekem Holandcu, ki ima svoja posestva ob zapadni obali Celebesa, da je na prejšnjem potovanju z našo ladjo pripovedoval o neki čudni majhni živali v tamošnjih krajih. Vsakdo je mislil, da je Holanec to žival videl samo v svojih rožnatih uricah in na njegov

so ob tej obali prilično dobro poznali in povedali so mi, da živi v notranjosti kakih 50 milj od obale. Z nekaj urnimi in spretnimi domačimi lovci sem krenil na pot v notranjost otoka.

Izgubili smo tri dni v brezplodnem tavanju, preden smo našli travnike, kjer so se pasle anoe. Ker nisem poznal nobenega načina, kako se te živali love, sem sklenil za prvi poskus ograditi veliko stajo, kamor bi skušal

Z majhnimi toda močnimi rogovi je pobil že marsikaterega velikana v borbi za obstanek

račun so zato zbijali razne šale. Neki posebno nespoštljivi potniki so, kakor je pripovedoval naš sluga, silili v moža, naj pove če ne živi na Celebesu mogoče tudi kak pritlikavi nosorog ali celo majhen slonček, ki bi se dal nositi kot obesek pri uri. Holanec se je slednjič na to večno roganje razjezil ter privlekel na dan neke slike, ki so kazale majhnega bivoľa, kar je zbadljivcem hipoma zaprlo usta. Po sluginem opisu in pripovedovanju sem prišel do sklepa, da bi bilo najprimernejše poskusiti svojo srečo najprej ob zapadni obali. Večkrat sem prišel že do izredno lepih živalskih primerkov na podlagi še mnogo medlejših podatkov.

V Macassaru sem se izkrcal in od tu nadaljeval svojo pot proti zapadni obali z jadnico. Ko sem prišel na cilj, sem uvidel, da je sluga imel prav. Anoo

izvabiti kako sicer zelo previdno žival. Plot je bil izbit iz tri prste debelih bambusovih palic, ki dajejo v teh krajih najmočnejši material za ograjo. Cela ograda je merila približno en oral in veljala nas je več dni napornega dela, preden smo jo postavili. Ko smo bili s tem delom gotovi, sem pripravil vabo, ki bi po mojih računih morala privleči žrtev v past. Skrbno sem potresel po tleh na vseh glavnih dohodih, ki so vodili do vrtečih se vrat, neko mešanico sladkega krompirja, riža, koreninč tapioke in zelene trave, zmes, ki bi morala nedvomno zapeljati v skušnjava vsako živo govedo. Navzlic temu nismo imeli v prvih dneh nikakega uspeha. Vsak večer sem potrpežljivo posul brano in jo na redko potresel daleč ven preko travnikov. Šele petega dne mi je eden domačinov javil,

da je opazil v bližini gozda sled anoe. Minula pa sta še dva tedna. Preden se je ujel prvi lep močan samec. Deset dni nato sem ujel še samico. Vsi naši poskusi, ki smo jih nadaljevali še celih 14 dni, da bi ujeli še kako žival, so se izjalovili. Nastopila je suša in čreda se je odselila proti notranjosti otoka.

Naša ženska pritlikavka nam ni delala nikakih pregiaavic. Zato pa je samec tem bolj občutil svojo utesnjeno svobodo. S povešenimi rogovi se je brez prestanka zaletaval v bambusov plot. Posrečilo se mu je po neumornih napadih razrahljati več močnih in debelih, globoko v zemljo zabitih kolcev, ki so z ratanom med seboj povezani tvorili obzidje njegove ječe, kar je bilo pomembno delo za tako majhno žival.

Nato smo morali spraviti oba naša jetnika v preprosto kletko, ki so jo izdelali domačini. Pri vходу v kletko smo potresli tla z ono hrano, kakor smo jo rabili pri lovu. Lakota po navadi zlomi razsodnost in naši pritlikavci so še enkrat podlegli skušnjavi. Samica ni kazala tudi v novem domu nikakega ogorčenja in podoba je bila celo, kakor bi ji novo življenje prijalo. Samec pa tudi zdaj ni prav nič cenil svoje nove okolice. Skušal si je utreti

pot v svobodo in besno je rohnel, ko se je zaganjal ob kolce, ki so ga ločili od svobodnega sveta. Ukazal sem dvema strežajema, naj ga izmenoma čuvata. Slednjič se je tudi ta žival pomirila. Ostala je sicer celo pot do Singapura mrka in trmasta, popustila je pa toliko, da ni več nadaljevala svojih ljutih naskokov z rogovi na kletkino ograjo.

Preden sem zapustil Macassar, veliko trgovsko središče za neštevilne male otokje malajskega otočja, sem sklenil nakupiti še nekaj ptic, za katere sem tudi imel naročilo. Ker prinašajo lovci v Macassar najrazličnejše, često zelo drage in zelo redke ptice, se mi je nudila lepa prilika, da si nabavim nekaj iskanih primerkov. Ko je prišel čas odhoda v Singapore, sem si zbral že prav pestro zbirko, ki je vsebovala malajsko papigo z rumenim hrbtom, pauansko papigo z loparju podobnim repom, celebeško papigo in druge izredne ptice.

V onih dneh — več let preden sem postavil svoj živalski vrt v predmestju Katonga — sem imel še svoje staje v Singaporu, kjer sem pustil svoje jetnike, ki sem jih pripeljal iz Celebesa.

NEIZCRPNO MORJE

Zdaj že vemo, da morje ni tako neizčrpno bogato, kakor se opeva. Izjema so le ozki obrežni pasovi, dočim je široko morje bolj siromašno. Letni pridelek Oceana je n. pr. manjši nego svetovni pridelek sladkorne pese. Leta 1930/31 se je nalovilo le za ca 12 milijonov ton rib in drugih morskih živali, kar je silno malo, če pomislimo, da so n. pr. samo v Nemčiji pridelali ta čas skoraj štirikrat toliko krompirja. Odstotek, ki ga prispevajo ribe k človeški prehrani, je neznamen. Zdaj so precej točno zračunali, da znaša letni pridelek ribarskega gospodarstva po vsem svetu deset in pol milijarde ton v vrednosti ca pet in petdeset milijard dinarjev. Ribarstvo Azije se je po prejši dosti premalo upoštevalo. Najbolj je razvito na Japonskem. Šele po dolgem številčnem presledku sledita Japonski Amerika in Anglija. K točnim številkam o svetovnem ribarstvu je posebno pripomogla gospodarska kriza, ki je silno dvignila konsum rib in povpraševanje po tem blagu. V nekaterih državah se poje zdaj skoraj dvakrat toliko rib kakor pred vojno.

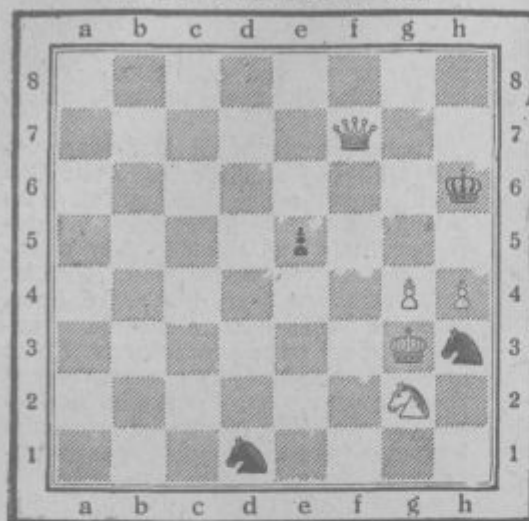

Rebstock: Zima v gorah

PROBLEM 7

M. Havel (Šahmat 1932)

Mat v treh potezah.

Rešitev problema 6

Tg2-h2, Sf4-d5 (1... Lf3+. 2. Kg1, Se2+! 3. Kf2, Lh5! 4. Sg1, Sf4; 5. Se2! in dobi) 2. Sf2, Sf6 (za 2... Sf4 pride Th4!, e5 4. Sh3, Kg7; 5. S:f4, Lf3+, 6. Sg2 in beli dobi) 3. Sg4!, S:g4 (ali 3... Kg7, 4. S:f6, Lf3+, 5. Kg1, K:f6, 6. Tf2), 4. T:h5+, Kbel. 5. Tg5+ in beli dobi. Občudovanja vredna je živahna in obojestransko izvrstna igra lahkih figur. Mostrsko delo mladih komponistov.

ANEKDOTE

Denarnazaj!

V zasebnem gledališču Marije Antoinete so nekoč člani kraljeve hiše in gospoda z dvora predvajali komično opero. V komadu je prevzela vlogo tudi kraljica; ko je odpela svojo arijo, se je po dvorani zaslišalo glasno sklanje. Marija Antoineta, ki je takoj spoznala storilca, je stopila na rob odra in izjavila, obrnjena proti kralju:

— Sire! Ker z mojim nastopom niste bili popolnoma zadovoljni, blagovolite zapustiti dvorano; denar za vstopnico vam bodo vrnil.

Vse gledališče je izbruhnulo v bučen smeh, ki se mu je pridružil tudi kralj.

Gladek račun

Prijazen odgovor je nekoč dobilo pet pevec, ki jih je impresario angažiral za neko gledališče v Mehiki, ko so šle na morju zvedeli, da so vsi tenorji. Ko so impresaria prijeli za besedo, zakaj je izbral same tenorje, jim je mirno pojasnil:

— Gospodje, potrebujem vseh pet. Računam namreč, da bodo onstran morja štirje umrli za mrljico, peti bo pa angažiran.

Prava razsvetljava

Irski pesnik in Nobelov nagrajenec W. B. Yeats (roj. l. 1865) se zmerom živahno zanima za uprizoritev svojih lirčnih dram.

Pri glavni skušnji za enega izmed njegovih komadov v gledališču v Dublinu je govoril z instalaterjem zaradi nezadostne razsvetljave. Po daljšem poskušanju je nastal sostik, zaradi česar je pričelo na odru goreti. Ker Yeats ognja ni videl, je zaklical veselo:

— Končno prava luč!

— Mislim, da, je pristavil ravnatelj, škoda, da je malo predraga.

AVTOPORTRET VELIKEGA UMETNIKA

Peter Pavel Rubens je ustvaril toliko umetnin, da so se njegovi učenci po pravici čudili, kako je mogel sploh toliko delati. 3000 slik nosi njegov podpis na koncu njegovega 63 letnega neumornega ustvarjanja. Njegove slike so najrazličnejše velikosti: od najmanjših pa do ogromnih stenskih slik, ki so zahtevale večmesečna dela.

Nekateri menijo, da se je podpisal na marsikatero zares uspelo sliko svojih učencev, saj je vedel, da bo prineslo njegove ime dobri sliki učenca nedvomno priznanje.

Na vsak način pa je bil Rubens genij velike energije. Čeprav je trpel na revni, vendar je delal tudi v visoki starosti ne iz potrebe, ampak zaradi umetnosti. L. 1930, približno 400 let po njegovi smrti, je izdala belgijska poštna uprava njegovo spominsko znamko. Slika na znamki je posneta po umetnikovem avtoportretu v naravni velikosti.